

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
SOCIOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

TAIKOMOSIOS IR TEORINĖS KRIMINOLOGIJOS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

Aleksandra Pauliukonytė

**VAIKO MINIMALIOS IR VIDUTINĖS PRIEŽIŪROS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMAS:
SPECIALISTŲ PATIRTYS IR POŽIŪRAI**

Magistro darbas

Darbo vadovas: Doc. Dr. Simonas Nikartas

Vilnius
2026

Turinys

Santrauka	3
Summary.....	3
Įvadas.....	4
1. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos teoriniai ir praktiniai aspektai	7
1.1. Nepilnamečių delinkvencijos teoriniai pagrindai ir jų raiška vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemoje	7
1.2. Priemonių, skirtų delinkventinio elgesio vaikams, aspektai užsienio valstybėse.....	10
1.3. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros praktikos Lietuvoje aspektai	13
2. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos įgyvendinimas: tyrimo metodika ir rezultatų analizė.....	16
2.1. Tyrimo metodika	16
2.2. Empirinio tyrimo rezultatai	21
2.2.1. Vaiko priežiūros sistemos samprata	21
2.2.2. Vaiko priežiūros sistemos privalumai, trūkumai ir iššūkiai	23
2.2.3. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo procesas ir praktika	25
2.2.4. Požiūris į nepilnamečius	28
2.2.5. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas.....	31
3. Diskusija	33
3.1. Tyrimo rezultatų aptarimas nepilnamečių delinkvencijos teorijų ir vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros praktiniu požiūriu.....	33
3.2. Tyrimo ribotumai ir tolimesnės kryptys	36
Išvados.....	37
Bibliografija.....	39
Priedai.....	42
Priedas 1. Interviu gairės	42
1.1. Interviu gairės vaiko gerovės komisijos nariams	42
1.2. Interviu gairės ekspertams	43

Santrauka

Magistro darbe analizuojamas vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių įgyvendinimas Lietuvoje, atskleidžiant jų teorinį pagrindą, taikymo praktiką ir specialistų patirtis bei požiūrius. Darbo tikslas buvo ištirti, kaip šios priemonės veikia praktikoje ir kokias funkcijas jos atlieka, o empirinio tyrimo tikslas – atskleisti vaiko gerovės komisijos narių ir ekspertų patirtis, vertinimus, iššūkius ir tobulinimo galimybes. Tyrimas atliktas taikant kokybinę metodologinę prieigą, atlikus pusiau struktūruotus interviu su vaiko gerovės komisijos nariais ir ekspertais. Teorinė analizė parodė, kad nepilnamečių delinkvencija aiškinama kaip daugialypis socialinis reiškinys, susijęs su ne tik individualiomis savybėmis, bet ir su šeimos, mokyklos, bendraamžių bei visuomenės reakcijos veiksniais. Užsienio praktikos apžvalga atskleidė, kad veiksmingos priemonės dažniausiai grindžiamos individualizavimu, pagalba vaikui ir šeimai bei nuosekliu institucijų bendradarbiavimu. Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvoje ši sistema orientuota į pagalbą vaikui ir šeimai, tačiau praktikoje išlieka fragmentiškumas, teisinio reguliavimo neaiškumai, pagalvos šeimai trūkumai. Specialistai vaiko priežiūros priemonės pirmiausia vertina kaip pagalbos mechanizmą, tačiau kartu pripažįsta ir kontrolės aspektą. Didžiausi iššūkiai siejami su tarpinstituciniu bendradarbiavimu, resursų stoka, priemonių įgyvendinimo nuosekliu ir sudėtingu darbu su šeima.

Summary

The master's thesis analyses the implementation of child minimal and medium care measures in Lithuania, revealing their theoretical foundations, practical application and the experiences and perspectives of specialists. The aim of the thesis was to examine how these measures function in practice and what roles they perform, while the aim of the empirical study was to reveal experiences, assessments, challenges and improvement opportunities identified by members of the child welfare commissions and experts. The study was conducted using a qualitative methodological approach, based on semi-structured interviews with members of child welfare commissions and experts. The theoretical analysis showed that juvenile delinquency is understood as a multifaceted social phenomenon, influenced not only by individual characteristics but also by family, school, peers, and societal reaction factors. The review of foreign practices revealed that effective measures are most often based on individualization, support for the child and family, and consistent interinstitutional cooperation. The research results indicate that in Lithuania this system is oriented toward supporting the child and family, but in practice fragmentation, ambiguities in legal regulation, and insufficient support for families remain. Specialists primarily view child care measures as a support mechanism, while also acknowledging their control aspect. The greatest challenges are related to interinstitutional cooperation, lack of resources, inconsistency in implementation of the measures, and the complexity of working with families.

Ivadas

2007m. Lietuvoje įsigaliojo vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. Šio įstatymo tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir elgesio problemų turinčio vaiko socializacijai, ugdymui bei švietimo ir kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės vykdančio asmuo yra fizinis arba juridinis asmuo, kurį paskiria vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos savivaldybės meras, o jo veiklą koordinuoja savivaldybės administracijos Vaiko gerovės komisija (Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas 2007). Šiuo įstatymo projektu buvo siekiama sudaryti sąlygas nuosekliai sistemai, skirtai darbui su vaikais, turinčiais elgesio problemų, užtikrinant jiems socialinę, pedagoginę, psichologinę ir kitą reikiamą pagalbą dar iki sulaukiant baudžiamosios atsakomybės amžiaus (Nikartas et. al. 2013, p. 4). Minimalios priežiūros priemonės orientuotos į tai, kad vaikas gautų reikalingas švietimo, socialines, sveikatos priežiūros ir kitas paslaugas, tačiau kuo mažiau atitraukiant jį nuo jo įprastos aplinkos bei artimųjų. Tai reiškia, kad pagalba teikiama tokiu būdu, kad vaiko kasdieninė tapatybė ir santykiai su šeima ar atstovais būtų išlaikyti, o intervencijos metu vaiko emocinė ir socialinė būklė nebūtų pažeista. Vaiko vidutinė priežiūros priemonė reiškia, jog vaikas gauna panašias paslaugas (švietimo pagalbą, socialinę, sveikatos priežiūrą ir t.t.), tačiau šios priemonės yra vykdomos struktūruotoje aplinkoje – vaikų socializacijos centre. Vaikas yra įtraukiamas į specializuotą aplinką, kur vyksta nuoseklus ugdymas ir priežiūra, siekiant intensyvesnio įsitraukimo (Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas 2007). Įstatymas numato kelias minimalias priežiūros priemones ir vieną vidutinę priežiūros priemonę, kuriomis siekiama užtikrinti pagalbą ir edukaciją nepilnamečiui. Anksčiau galiojusiam įstatyme buvo numatomos priemonės, kurių tikslas buvo labiau kontroliuoti vaiką – įpareigojimas būti namuose nustatytu laiku, įpareigojimas nesilankyti vietose, kuriose daroma neigiama įtaka vaiko elgesiui, arba nebendrauti su žmonėmis, darančiais jam neigiamą įtaką arba vaiko vidutinės priežiūros priemonė – atidavimas į socializacijos centrą (Nikartas et. al. 2013, p. 11). Roko Uscilos atliktame tyrime dalyvavę fokus grupių nariai (ekspertai iš skirtingų Lietuvos regionų savivaldybių) teigė, jog anksčiau taikytos priemonės buvo itin veiksmingos, ypatingai kontroliuojant vaikų elgesį, pavyzdžiui, vaikų bėgančių iš namų atvejais. Priemonių nebuvimas, jų nuomone, apribojo galimybes efektyviai sudrausminti ir kontroliuoti neigiamo elgesio tendencijas. Tačiau Valstybinio audito ataskaitoje „Ar minimalios priežiūros priemonės užtikrina pagalbą vaikui“ išvadose buvo nurodoma, jog laisvę ribojančios minimalios priežiūros priemonės neatitinka vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme nustatyto tikslo – teikti pagalbą vaikui, todėl nesukuria sąlygų, leidžiančių vaikui išsiugdyti prasmingas ir individualias vertybes (Uscila 2020, p. 10–11). Ši tendencija yra įdomi, nes

rodo, jog nepaisant praktinių pokyčių, neišnyksta nuomonė, jog nepilnamečių kontrolė yra esminis aspektas delinkventinio elgesio prevencijoje.

Statistiniai duomenys rodo, jog visoje Lietuvoje minimalios priežiūros priemonės prašymai buvo patenkinti 2022 metais – 560, 2023 metais – 533, 2024 metais – 699, 2025 metais – 642 prašymai. Vidutinės priežiūros priemonės prašymai buvo patenkinti 2022 metais – 28, 2023 metais – 31, 2024 metais – 28, 2025 metais – 33 prašymai (Švietimo valdymo informacinė sistema). Remiantis statistiniais duomenimis, galima daryti išvadą, jog pastebimas minimalios priežiūros priemonių patenkinimo augimas, kas gali rodyti didėjantį šių priemonių poreikį, taikymo intensyvėjimą ar pokyčius institucijų praktikoje.

Užsienio mokslinėje literatūroje nepilnamečių, patiriančių elgesio sunkumų, pagalba ir intervencijos dažniausiai yra siejamos su individualizuotomis, pagalbos ir resocializacijos principais grįstomis priemonėmis. Užsienio tyrimuose akcentuojami įpareigojimai mokytis, dalyvavimas programose, mediacija, psichosocialinė pagalba vaikui ir jo šeimai bei priemonių pritaikymas pagal konkrečią situaciją (Nikartas et al. 2013; Bieliūnė et al. 2015). Kartu užsienio praktikos analizė rodo, kad priemonių veiksmingumas priklauso nuo nuoseklaus priemonių įgyvendinimo, aiškaus institucijų funkcijų pasiskirstymo, efektyvaus informacijos dalijimosi tarp specialistų ir t.t. (Shorrocks et al. 2020; Ball et al. 2024). Lietuvos moksliniui tyrimai atskleidžia, kad vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema yra orientuota į pagalbą ir reintegraciją, tačiau praktikoje yra susiduriama su fragmentišku informacijos perdavimu, nepakankamu vaiko įtraukimu į sprendimų priėmimą, pagalbos šeimai stoka, ribotu individualizavimu ir ne visuomet pakankamu tarpinstituciniu bendradarbiavimu (Indrašienė et al. 2011; Nikartas et al. 2013; Uscila, 2020).

Todėl šio darbo mokslinė problema siejama su nepakankamu aiškumu, kaip vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės įgyvendinamos dabartinėje praktikoje ir kaip jų taikymą vertina šias priemones vykdančios specialistai. Lietuvos moksliniame kontekste pastebimas sistemingų empiriško pobūdžio tyrimų, orientuotų specialistų patirtys ir požiūrį, trūkumas, o esantys tyrimai yra atlikti daugiau nei prieš penkerius metus, todėl neatspindi dabartinės socialinės situacijos.

Darbo tikslas: ištirti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių įgyvendinimą Lietuvoje, atskleidžiant jų tikslų, taikymo praktikos ir specialistų patirčių sąsajas.

Empirinio tyrimo tikslas: atskleisti vaiko gerovės komisijos narių ir ekspertų patirtis bei požiūrį į vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymą, atskleidžiant jų vertinamą naudą, trūkumus, bendradarbiavimo problemas ir tobulinimo galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos sampratą, tikslus ir taikymo ypatumus Lietuvoje bei užsienio mokslinėje literatūroje.

2. Atskleisti nepilnamečių delinkventinio elgesio teorinius pagrindus bei jų ryšį su vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema.
3. Atlikti kokybinį tyrimą ir ištirti vaiko gerovės komisijos narių ir ekspertų požiūrį į vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo praktiką ir jų funkcijas.
4. Nustatyti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo praktikoje kylančius iššūkius ir pateikti jų tobulinimo galimybes.

Darbo struktūra: pirmoje darbo dalyje buvo atlikta mokslinės literatūros analizė: vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos samprata, jos tikslai, taikomos priemonės bei jų ryšys su nepilnamečių delinkventinio elgesio teorijomis. Antroje darbo dalyje pristatoma empirinio tyrimo metodika bei tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje aptariami tyrimo rezultatai, siejant su aptartų mokslinių tyrimų rezultatais, bei apibendrinamos svarbiausios išvados.

Darbo metodika: empirinis tyrimas atliktas naudojant kokybinę metodologinę prieigą, atliekant pusiau struktūruotus interviu su vaiko gerovės komisijos nariais ir ekspertais.

1. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos teoriniai ir praktiniai aspektai

1.1. Nepilnamečių delinkvencijos teoriniai pagrindai ir jų raiška vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemoje

Tradiciškai delinkvencija yra aiškinama pozityvistinės kriminologijos rėmuose, ieškoma biologinių ar psichologinių nusikalstamų veikų vykdymo priežasčių. XX a. viduryje dėmesys persikėlė į socialinius veiksnius, kurie gali padaryti įtaką nepilnamečio elgesiui. Šis teorinis posūkis reiškė, kad pradėta labiau domėtis ne tik paties vaiko savybėmis, bet ir jo santykiais su šeima, mokykla, bendraamžiais bei visuomenės reakcija į jo elgesį. Kitaip tariant, delinkvencija vis dažniau buvo suvokiama kaip socialinių aplinkybių, o ne vien individualių bruožų nulemta elgesio forma, todėl delinkventinis nepilnamečių elgesys yra sudėtingas ir daugiasluoksnis reiškiny, kurio analizė reikalauja kompleksiško teorinio požiūrio. Delinkvencijos tyrimai kriminologijoje buvo pradėti vystyti XX amžiaus viduryje – antroje pusėje, o jos prigimties aiškinimai prasideda nuo deterministinių teorijų, kurios ją sieja su įgimtomis fizinėmis ar psichosomatinėmis asmens savybėmis (Glueck, S., Glueck, E. 1956), priklausymo deviantinei subkultūrai (Cohen 1955; Ohlin 1961), kontrolės trūkumo (Hirschi 1969) iki delinkvento suvokimo kaip racionalaus asmens, nuolatos dreifuojančio tarp pažeidimų ir normų laikymosi (Matza 1969) (Pocienė et al. 2023, p. 39).

D. Matzos dreifo teorija pabrėžia jaunų paauglių laisvą judėjimą tarp paklusnumo ir pažeidimo, t.y. paaugliai nėra ilgalaikiai „įsipareigoję“ nusikaltimais, o labiau linkę „dreifuoti“ tarp įprasto elgesio ir nusikalstamo veikimo. Pagal šią teoriją, nusikalstamų veikų atlikimas dažnai nėra asmeninis įsipareigojimas, o daugiau spontaniškas veiksmas, vykdomas siekiant patvirtinti savo statusą tarp bendraamžių, neutralizuojant vidinius moralinius konfliktus. Pasak Matza, paaugliai dažnai jaučia kaltę ir išlaiko pagrindines moralines normas, nors laikinai įsitraukia į neteisėtą veiklą. Tai reiškia, kad, nors grupėje atrodo, jog visi yra įsipareigoję nusikalstamai veikai, kiekvienas iš jaunuolių gali būti labiau linkęs į laikinus sprendimus, o ne į nuolatinį nusikalstamų veikų vykdymą bei nusižengę paaugliai dažnai neturi visiškai išimtinai nusikaltėliškų vertybių ir daugeliu atvejų lieka prisirišę prie mokyklos, šeimos ir tradicinių institucijų (Velarde 1978, p. 24).

H. Becker etikečių klįjavimo teorija teigia, kad asmuo tampa nusikaltėliu ne dėl pačių įvykdytų nusikaltimų, bet dėl socialinės reakcijos į šiuos veiksmus, kuomet jam yra priskiriama etiketė, kas gali lemti individualaus identiteto pokyčius ir tolesnį elgesį. Autoriaus požiūriu, galingesnės socialinės grupės sukuria taisykles ir pačios apibrėžia, kurie asmenys bus laikomi „deviantais“. Analizuojant etikečių klįjavimo procesą, skiriama pirminė deviacija, t. y. pirmasis normos pažeidimas, ir antrinė deviacija, kai asmuo pradeda tapatintis su jam primesta „devianto“ etikete. Tokiu būdu žymėjimo procesai gali prisidėti prie „deviantinių karjerų“ formavimosi, nes apsunkina integraciją į visuomenę ir iš dalies paaiškina, kodėl kai kurios jaunimo grupės pakartotinai įsitraukia į nusikalstamą elgesį (Wellford 1975, p. 333).

Sociologas Travis Hirschi sukūrė naują teorinį modelį, kuris teigė, kad delinkventinis elgesys atsiranda tada, kai individas nesuformuoja tvirto ryšio su socialine tvarka arba kai šis ryšys susilpnėja, leidžiant asmeniui įsitraukti į teisės pažeidimus. Jis identifikavo keturis pagrindinius socialinio ryšio elementus: prisirišimą, įsipareigojimą, įsitraukimą ir tikėjimą. Prisirišimas prie kitų asmenų yra esminis normų aspektas, o jo stiprumas dažnai vertinamas pagal tai, kiek asmuo užsiima delinkventiniu elgesiu. Įsipareigojimas apibrėžiamas kaip investicija į konvencinį elgesį, pavyzdžiui, išsilavinimą, kurio praradimas, pažeidus normas, gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių. Taip pat įsitraukimas į socialinę veiklą laikomas svarbiu veiksmu, nes jis mažina laiką, kurį individas gali skirti nusikalstamam elgesiui. Galiausiai, tikėjimas socialinių normų teisėtumu laikomas būtinu elementu, nes Hirschi teigė, kad delinkventai pripažįsta, jog jų veiksmai yra neteisėti (Wiatrowski 1978, p. 33-35). Hirschi teigė, jog tarp delinkventų ir nedelinkventų egzistuoja esminiai skirtumai, susiję su tėvų priežiūra, šeimos ryšiais, mokykliniais rezultatais, pomėgiu mokyklai, mokymosi siekiais ir delinkventais bendraamžiais (Costello, Laub 2020, p. 24).

H. Becker, T. Hirschi ir D. Matza teorijos akcentuoja socialinių sąlygų, o ne individualių įgimtų savybių reikšmę. Visos šios teorinės perspektyvos pabrėžia, kad problema slypi ne vien jaunuolio asmenybėje, bet ir visuomenės reakcijoje į jo elgesį. Socialinis konstrukcionizmas ir kritinė kriminologija šią idėją išplečia, teigiant, kad nusikalstamų veikų vykdymas ir jo kontrolė nėra objektyvūs reiškiniai, o yra formuojami per socialinius procesus, tokius kaip informacijos kūrimas, sklaida ir jos pripažinimas, o grupės, kurdomos įstatymus ir apibrėždamos nukrypimą nuo normos, priskiria etiketes (Rafter 1990, p. 376).

Šiuolaikiniai nepilnamečių teisingumo standartai akcentuoja alternatyvas bausmėms: baudžiamąjį procesą formalizuoti kaip galima mažiau ir siekti kuo greitesnio bylos nutraukimo (Česnaitytė et al. 2007, p. 28). Diversija (angl. *diversion*) suprantama kaip mechanizmas, kurio metu jauno teisės pažeidėjo galimybės patekti į nepilnamečių teisingumo vykdymo sistemą apribojamos. Diversija reiškia, kad vietoje formalios bausmės ar įkalinimo, nepilnametis yra nukreipiamas į alternatyvias pagalbos ir ugdymo priemones, o skiriant sankcijas pirmenybė teikiama auklėjamojo ar drausminio poveikio priemonėms, padedančioms išvengti laisvės atėmimo (Dünkel 2008, p. 268). Europos Tarybos rekomendacija R(87)20 ragina plėtoti diversijos ir mediacijos procedūras prokuratūros ar policijos lygmeniu, kad nepilnamečiai nebūtų įtraukti į formalų baudžiamąjį procesą ir būtų apsaugoti nuo padarinių (Česnaitytė et al. 2007, p. 32). Tai reiškia, kad vietoje įprasto baudžiamojo proceso paauglį galima nukreipti į alternatyvias priemones, siekiant išvengti neigiamų pasekmių ir stigmatizacijos. Tokiu būdu yra teigiama, jog pagrindinis nepilnamečio interesas yra integracija ir rehabilitacija, o ne įkalinimas.

Lietuvoje šios idėjos įgijo įstatyminį pagrindą per Vaiko minimalių ir vidutinių priemonių sistemos įkūrimą 2007 metais. Pažymėtina, kad Lietuvoje yra įtvirtintas liberalesnis vaiko minimalios

priežiūros priemonių modelis, kuriam būdingas lankstumas ir individualizavimas. Šios priemonės nėra detalios reglamentuotos, todėl gali būti taikomos atsižvelgiant į konkretaus vaiko poreikius bei situaciją. Įstatyme nustatyta, kad vaiko minimalios priežiūros priemonių vykdymas yra savarankiška savivaldos funkcija, todėl didelė atsakomybė tenka vietos institucijoms, kurios yra arčiausiai vaiko ir jo aplinkos. Dėl to sprendimai orientuojami ne į baudimą, bet į pagalbą vaikui ir jo šeimai, siekiant užtikrinti vaiko gerovę ir sudaryti prielaidas jo sėkmingai socializacijai. Įgyvendinant šią sistemą, bendradarbiaujama su mokyklomis, policija ir socialinių paslaugų institucijomis, siekiant kompleksiskai spręsti vaiko elgesio problemas ir mažinti pakartotinio nusižengimo riziką. Taipogi yra pabrėžiama, kad ši priežiūros priemonių sistema dera su tarptautiniais rekomenduojamais principais. Viena atliktame tyrime pažymima, jog teisiškai vaiko minimalių ir vidutinių priežiūros priemonių sistema atitinka tarptautinius standartus ir yra gana nuosekli (Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras 2015, p. 6-8).

Nors sistema grindžiama pagalbos ir šeimos įsitraukimo principais, kritinės kriminologijos požiūriu tokios intervencijos gali būti interpretuojamos kaip socialinės kontrolės forma, per kurią reguliuojamas vaikų elgesys ir jų socialinė aplinka (Nikartas et al. 2020, p. 14-18). Kritinės kriminologijos požiūriu pagalbos modeliai gali būti interpretuojami kaip socialinės kontrolės mechanizmai, per kuriuos plečiama valstybės intervencija į vaikų elgesį ir kartu perskirstoma atsakomybė šeimos lygmeniu, ne visuomet sprendžiant socialinės atskirties priežastis (Foucault 1975; Cohen 1985; Garland 2001). Taigi, iš konstrukcionizmo perspektyvos Lietuvos diversijos sistema gali būti matoma ne vien kaip reintegracijos priemonė, bet ir kaip socialinės kontrolės instrumentas, adaptuojantis vaiką prie nustatytų normų. Pavyzdžiui, Indrašienės ir Pivorienės atliktas tyrimas rodo, kad nors sistemoje yra pabrėžiama šeimos svarba, praktikoje dėmesys yra skiriamas vaiko priežiūrai socializacijos centre, o šeimos vaidmuo nėra pakankamai akcentuojamas (Indrašienė, Pivorienė 2012, p. 66-68). Nors diversijos praktika yra grindžiama minimalios intervencijos principu ir siekiu sumažinti nepilnamečių stigmatizaciją, mokslinėje literatūroje pažymima, kad praktikoje sistema išlieka orientuota į kontrolę, o ne į platesnių socialinių problemų sprendimą (Nikartas, Durnescu 2026, p. 299, 302).

Apibendrinant galima teigti, kad nepilnamečių delinkvencija teoriniame kontekste suprantama kaip daugialypis socialinis reiškiny, kurį gali aiškinti ne vien individualios vaiko savybės, bet ir jo ryšys su šeima, mokykla, bendraamžiais, bei visuomenės reakcija į elgesio nukrypimus. H. Becker etikečių klijavimo teorija, T. Hirschi socialinių ryšių teorija ir D. Matza dreifo teorija leidžia matyti, kad delinkventinis elgesys formuojasi socialinėje aplinkoje, o etikečių priskyrimas, silpni socialiniai ryšiai ir laikinas „*dreifavimas*“ tarp normų laikymosi ir pažeidimų gali paskatinti tolesnę problemos raidą. Tuo tarpu diversijos praktika ir Lietuvos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema iš esmės orientuojasi į ankstyvą reagavimą, pagalbą, resocializaciją ir stigmatizacijos mažinimą, kartu

kritiniu požiūriu pabrėžiama, kad praktikoje šios priemonės gali turėti ir kontrolės funkciją. Todėl vaiko priežiūros sistema turėtų būti vertinama ne tik kaip pagalbos mechanizmas, bet ir kaip socialinės kontrolės forma, kurios veiksmingumas priklauso nuo to, kiek ji iš tikrųjų padeda šalinti vaiko elgesio sunkumų priežastis, o ne tik reguliuoja patį elgesį.

1.2. Priemonių, skirtų delinkventinio elgesio vaikams, aspektai užsienio valstybėse

Remiantis užsienio literatūros ir teisinių aktų apžvalga, buvo galima pamatyti, jog užsienyje vaikų, turinčių elgesio problemų, gerovės užtikrinimo sistemose nėra identiško modelio, atitinkančio Lietuvos koncepciją, kurioje formaliai skirstomos į „minimalios“ ir „vidutinės“ vaiko priežiūros kategorijas. Įvairių šalių praktikų analizė leidžia geriau suprasti galimas valstybės reakcijas į teisės normas pažeidžiantį vaikų elgesį, jų taikomų priemonių pobūdį bei mastą. Toks tarptautinis kontekstas gali padėti išryškinti Lietuvos sistemos ypatumus, o taip pat sudaro pagrindą pasvarstyti galimus alternatyvius ar papildomus intervencijos modelius, kurie galėtų būti pritaikyti Lietuvoje (Nikartas et. al. 2013, p. 12). Monografijoje buvo peržvelgiamos Europos šalių taikomos priemonės delinkventinio elgesio vaikams, nesulaukusiems baudžiamosios atsakomybės amžiaus, praktikos ir buvo prieita išvada, jog nors ir užsienyje priemonės skiriasi savo apimtimi ir griežtumo laipsniu, dažniausiai pasikartojančios priemonės yra: 1) įspėjimai; 2) siuntimas į įvairias kolektyvines ar individualias programas, projektus, grupinius užsiėmimus; 3) restitucijos, kompensacijos, mediacija; 4) paslaugos ar darbai aukai ar bendruomenei; 5) įvairūs elgesio apribojimai, iš kurių pagrindinis – įpareigojimas mokytis; 6) įpareigojimai vaiko tėvams; 7) psichosocialinė, edukacinė, medicininė, psichiatrinė pagalba vaikui ir jo tėvams; 8) vaiko apgyvendinimas savanorių šeimoje, kitame būste ar vaikų namuose; 9) esant sunkiems pažeidimams – vaiko atidavimas į specialią griežto režimo įstaigą (Nikartas et. al. 2013, p. 17).

Mokslininkai Bieliūnė, Buzarevič, Pranka ir kiti atliko vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatų įgyvendinimo analizę ir vienoje iš dalių nagrinėjo užsienio šalių teisės aktų apžvalgą. Analizėje pasirinkta nagrinėti priemonių klasifikaciją ir minimalios priežiūros priemonių turinį. Apžvalga apie priemonių klasifikaciją padeda geriau suprasti, kokie yra kriterijai naudojami priemonių skyrimui ir jų praktiniai efektai, o minimalių priežiūros priemonių apžvalga leidžia išnagrinėti jų įvairumą, įgyvendinimą, taip pat skirtumą tarp šalių, kas suteikia daugiau aiškumo apie veiksmingas praktikas bei potencialias tobulinimo sistemos galimybes.

Minimalios priežiūros priemonės skirtingose šalyse gali būti skirstomos pagal tai, ar jos suvokiamos kaip prievartinės kontrolės priemonės (draudimai, įpareigojimai), ar kaip pagalbos formos vaikui ir jo šeimai. Pavyzdžiui, Latvijoje akcentuojamas prievartinis priemonių pobūdis, kuris yra artimas baudžiamajai ar administracinei atsakomybei, o tai Latvijos mokslininkų vertinama kaip vienas iš sistemos trūkumų. Tuo tarpu Vokietijoje minimalios priežiūros priemonės reglamentuojamos kaip pagalbos priemonės, orientuotos į socialinę paramą vaikui, o Nyderlanduose

veikia mišri sistema, kurioje derinami tiek įpareigojimai, tiek pagalbinės intervencijos (Bieliūnė et. al. 2015, p. 76-77).

Taipogi buvo vertinamas vaiko minimalios priežiūros priemonės ir jų turinys. Daugelyje užsienio šalių, pavyzdžiui, Latvijoje, Estijoje, Graikijoje ir Danijoje, aukos atsiprašymas yra pripažįstamas kaip vaiko elgesio korekcijos priemonė – tiek kaip savarankiška, tiek kaip mediacijos proceso dalis. Atsižvelgiant į šią praktiką bei į vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme įtvirtintus tikslus, tikslinga svarstyti galimybę ir yra siūloma šią priemonę įtraukti į Lietuvos minimalios priežiūros priemonių sąrašą.

Įpareigojimas mokytis ar tęsti darbą kaip minimalios priežiūros priemonė įtvirtintas visų analizuotų šalių teisės aktuose, tačiau reglamentuojamas yra skirtingai. Daugumoje valstybių prioritetas teikiamas mokymuisi, o ne darbui. Latvijoje ši priemonė yra elgesio apribojimo dalis, Estijoje – sankcija skiriama pagal švietimo įstatymus, Bulgarijoje – įpareigojimas lankyti pataisos programas, Lenkijoje – individualiai pritaikoma edukacinė priemonė, Nyderlanduose – dalyvavimas ugdymo kursuose. Lietuvoje su mokymusi susijusios priemonės reglamentuotos plačiai: numatyti įpareigojimai tęsti mokslą kitoje mokykloje, mokytis pagal įvairias ugdymo programas ar dalyvauti edukacinėse veiklose. Įpareigojimas lankytis pas psichologą, psichiatrą ar kitą specialistą daugumoje užsienio šalių yra numatyti teisės aktuose, tačiau dažnai detalai nereguliuojamas. Latvijoje ši priemonė laikoma pataisomojo pobūdžio prievartos priemone, Estijoje – dažnai taikoma vaikams, įtraukiant įvairius specialistus, Lenkijoje ji priklauso gydomosioms priemonėms. Prancūzijoje, Danijoje ir Bulgarijoje ši priemonė nėra išskirta atskirai. Lietuvoje ši priemonė taip pat numatyta, tačiau be konkrečių sričių apibrėžimo, suteikiant lankstumo ir galimybę pasirinkti tinkamiausią specialistą pagal individualią situaciją.

Buvo įvardijamos ir priemonės „elgesio apribojimai“, tokie kaip įpareigojimas būti namuose nustatytu laiku, nesilankyti vietose, kuriose daroma neigiama įtaka, arba nebendrauti su neigiamą įtaką darančiais asmenimis, kurie dažniausiai taikomi nusikalsti linkusiems vaikams, tačiau Lietuvoje jau buvo atsisakyta šių priemonių, kadangi jos neatitiko įstatymo tikslo bei trūksta aiškaus priemonių vykdymo ir kontrolės mechanizmo, o švietimo sistema neturi pakankamai resursų jų įgyvendinimui. Latvijoje vaikui gali būti taikomi elgesio apribojimai, tokie kaip draudimas lankytis tam tikrose vietose, bendrauti su tam tikrais asmenimis, būti tam tikroje vietoje nustatytu laiku, arba periodiškai registruotis teisme, vaikų teisių apsaugos skyriuje ar savivaldybėje. Lenkijoje šie apribojimai yra trumpesni, įskaitant draudimą lankytis tam tikrose vietose ir vartoti alkoholį ar kitus svaigalus. Prancūzijoje priskiriami apribojimai prie edukacinių – baudžiamųjų priemonių: lankytis tam tikrose vietose ir bendrauti su tam tikrais asmenimis, o Bulgarijoje vaiko elgesys gali būti ribojamas draudimu lankytis tam tikrose vietose, bendrauti su tam tikrais asmenimis arba keisti gyvenamąją vietą.

Įpareigojimas tėvams, globėjams ar kitoms institucijoms prižiūrėti vaiką irgi gali skirtis pagal šalių praktiką. Lenkijoje ji laikoma edukacine priemone, o Prancūzijoje gali būti paskirta supervizija, atliekama valstybės tarnautojų. Bulgarijoje taip pat taikoma priemonė vaikui atiduoti tėvams ar globėjams prižiūrėti. Estijoje ši priemonė daugiau orientuota į vaiką, nei į jo šeimą ar globėjus, ir gali apimti gyvenimą su tėvais, globėjais ar vaikų namuose. Vokietijoje ši priemonė apima vaikų priežiūrą savanoriškoje šeimoje arba institucijoje. Lietuvoje ši priemonė tiesiogiai nenumatyta, tačiau baudžiamajame kodekse nurodoma, kad teismas gali skirti auklėjamojo poveikio priemones, įskaitant vaiko priežiūros perleidimą tėvams ar kitiems rūpintojams. Atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką ir vaiko aplinkos svarbą jo vystymuisi, verta svarstyti galimybę šią priemonę įtraukti į Lietuvos teisės aktus (Bieliūnė et. al. 2015, p. 89-107).

Analizuojant užsienio praktiką, svarbu vertinti ne tik taikomas priemones, bet ir jų įgyvendinimą. Užsienio šalių teisės sistemos neturi tiesioginių atitikmenų Lietuvoje taikomoms minimalios ir vidutinės priežiūros priemonėms, taip pat ir vaiko gerovės komisijai. Nagrinėjant nepilnamečių teisės pažeidimus, vaiko gerovės sistemas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą įvairiuose užsienio šalių kontekstuose, galima rasti vertingų įžvalgų apie skirtingų šalių patirtį ir praktikas, kurias galima pritaikyti vertinant Lietuvos minimalią ir vidutinę priežiūros sistemą bei vaiko gerovės komisijos veiklą.

Jungtinėje Karalystėje 2010 metais sukurti daugiainstituciniai apsaugos centrai (*angl. MASH*), kuriose buvo įkurdinti specialistai siekiant pagerinti dalijimąsi informacija ir bendrų sprendimų priėmimu (Home Office cit. pg. Shorrocks et al. 2020, p. 9). Nepaisant iššūkių, susijusių su daugiainstitucinės partnerystės kūrimu ir įgyvendinimu, dirbant sistemingai ir vieningai, daugelis Jungtinės Karalystės policijos pajėgų įsteigė daugiainstitucinius apsaugos centrus, o jų pagrindinis tikslas – gerinti pažeidžiamų vaikų ir jaunų suaugusių apsaugos priemones dalijantis informacija, priimant bendrus sprendimus ir koordinuojant intervencijas (Home Office cit. pg. Shorrocks et al. 2020, p. 10). Vienas iš atliktų tyrimų tikslas buvo ištirti darbuotojų požiūrį į darbą daugiainstituciniame apsaugos centre ir veiksnius, kurie skatina arba trukdo taikyti daugiainstitucinį požiūrį pažeidžiamų asmenų apsaugai. Buvo atlikti 23 pusiau struktūruoti interviu su įvairaus pobūdžio darbuotojais: vaikų teisių specialistais, policijos ar probacijos pareigūnais, sveikatos priežiūros specialistais ir t.t. Surinkus specialistų mintis ir nuomones apie daugiainstitucinį darbo pobūdį, buvo gauti rezultatai, jog bendri agentūrų veiksmai neužtikrina efektyvaus daugiainstitucinio apsaugos požiūrio, todėl reikia įdiegti nuoseklias praktikas ir procesus, kuriuos reguliariai peržiūrėtų specialistai, standartizuoti terminus. Taipogi buvo teigiama, jog integruota partnerystė reikalauja ne tik stabilų komandų, bet ir grįžamojo ryšio bei bendrų mokymų, kurie padeda mažinti informacijos dubliavimą bei paspartinti sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo laiką (Shorrocks et al. 2020, p. 18). Kitas atliktas tyrimas apie daugiainstitucinius apsaugos centrus siekia

išsiaiškinti veiksniai, kurie palengvintų daugiainstitucinį darbą. Buvo atlikti 23 pusiau struktūruoti interviu su įvairaus pobūdžio specialistais, dirbančiais sistemoje (Ball et al. 2024, p. 449), o tyrimo išvados parodė, jog apie daugiainstituciniame apsaugos centre partnerystę gali būti veiksminga, tačiau tai priklauso nuo stiprios strategijos ir veiklų atitikties, esamų iniciatyvių vadovų, veiksmingo partnerystės darbo, bendrų vertybių ir požiūrio (Ball et al. 2024, p. 465).

Kitas tyrimas Norvegijoje buvo atliktas 2025 metais, naudojant jaunuolių rizikos nustatymo priemonę „Youth Level of Service/Case Management Inventory“ (YLS/CMI), kuri apima 42 rizikos faktorius, suskirstytus į aštuonias duomenų sritis, tokius kaip ankstesni nusikaltimai, šeimos sąlygos, išsilavinimas, draugų įtaka, narkotinių medžiagų vartojimas, laisvalaikio veikla, asmenybės bruožai ir t.t. ir apėmė 313 nepilnamečius, esančius bendruomenės globos įstaigose. Buvo vertinamas jų rizikos lygis prieš ir metai po gauto gydymo. Gydymas buvo vykdomas terapinėse globos įstaigose, kuriose paaugliai gavo individualizuotą, multisisteminę intervenciją (Kanestrøm et al. 2025, p. 1). Tyrimo rezultatai parodė, kad nors pradiniai YLS/CMI įvertinimai nesuteikė reikšmingos prognozės, po gydymo bei rizikos pokyčių balai reikšmingai sumažino 1 metų recidyvizmo tikimybę, patvirtindami, kad teigiamas gydymo poveikis dinamiškoms rizikos sritims yra svarbus recidyvizmo prevencijai (Kanestrøm et al. 2025, p. 12-15).

Kitas straipsnis nagrinėja jaunimo delinkventinį elgesį ir skirtingus intervencijos būdus, šiai problemai spręsti. Pirmasis tyrimas buvo longitudinalinis, atliktas 2017 metais Amerikoje ir šio tyrimo tikslas buvo identifikuoti ir išanalizuoti, kaip socialiniai, santykių bei psichikos sveikatos rodikliai, lemia paauglių delinkventinį elgesį. Tyrime dalyvavo 788 nepilnamečiai, iš vaikų globos sistemos ir buvo atliekami trys interviu etapai (Cheng, Li 2017, p. 207). Tyrimo rezultatai parodė, jog draugų įtaka, tėvų nepriežiūra bei aukštesni depresijos, alkoholio vartojimo ir narkotinių medžiagų vartojimo rodikliai, buvo statistiškai reikšmingai susiję su padidėjusiu paauglių nusikalstamų veikų skaičiumi, o socialinės struktūros ir kitokio tipo veiksniai buvo statistiškai nereikšmingi (Cheng, Li 2017, p. 208, 211).

Apibendrinant galima teigti, kad užsienio praktikos ir mokslinių tyrimų apžvalga rodo, jog vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės įvairiose šalyse yra taikomos skirtingai, tačiau dažniausiai siejamos su vaiko elgesio korekcija, pagalba jam ir jo šeimai bei priemonių pritaikymu pagal individualizuotus vaiko poreikius. Nagrinėti tyrimai atskleidžia, kad šių priemonių veiksmingumas priklauso ne tik nuo jų turinio, bet ir nuo aiškaus įgyvendinimo, tarpinstitucinio bendradarbiavimo, nuoseklaus informacijos dalijimosi bei specialistų darbo praktikos.

1.3. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros praktikos Lietuvoje aspektai

Lietuvoje, nors ir yra publikuojama nemažai mokslinių tyrimų, monografių ar mokslo studijų apie nepilnamečių delinkvenciją, kai kurie pasirinkti tyrimai yra senesni nei 10 metų, tačiau vis tiek

teikia svarbią perspektyvą ir teorinius pagrindus, leidžiančius palyginti bei įvertinti tendencijų pokyčius bei ankstesnių praktikų efektyvumą.

2011 metais atliktas tyrimas apie vaiko vidutinės priežiūrą ir tyrimo tikslas ištirti vaiko vidutinės priežiūros priemonių taikymą kaip sociopedagoginę pagalbą elgesio problemų turinčiam vaikui, remiantis kokybine ir kiekybine metodologija, apklausomis bei interviu su vaikais ir pagalbos specialistais, siekiant įvertinti socioedukacinės pagalbos veiksmingumą (Indrašienė et al. 2011, p. 69-70). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaikų socializacijos centruose vidutinės priežiūros priemonės veikia fragmentiškai – trūksta nuoseklios pedagoginės ir psichologinės pagalbos sistemos, o pagalba šeimai dažniausiai yra nepakankama ir nesisteninga. Sėkmingai vaiko socialinei reintegracijai būtinas aktyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir kompleksiškas darbas su vaiku bei jo šeima, orientuotas į ilgalaikius pokyčius (Indrašienė et al. 2011, p. 149-150).

Kitas tyrimas buvo atliktas 2013 metais Teisės instituto mokslininkų. Tyrime buvo taikytas kokybinis tyrimo dizainas, apimantis pusiau struktūruotus interviu su minimalios priežiūros priemonių politikos formuotojais, skyrėjais ir vykdytojais bei pusiau atviras Vilniaus miesto savivaldybės vaiko gerovės komisijos posėdžių stebėjimas, siekiant įvertinti minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimo praktiką ir iššūkius (Nikartas et. al. 2013, p. 43-44). Tyrimo išvados rodo, kad minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimą riboja fragmentiškas informacijos perdavimas tarp institucijų, neefektyvus vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimą bei infrastruktūros ir specializuotų paslaugų trūkumas, o dalis priemonių neatitinka vaiko teisių apsaugos principų bei yra neadekvačiai perkeltos iš baudžiamosios sistemos. Aiškesnė sistema galėtų užtikrinti priemonių veiksmingumą, padėti laiku reaguoti į vaiko elgesio pokyčius ir mažinti riziką, kad dėl neefektyvios minimalios priežiūros, vaikas nebūtų nukreiptas į vidutinę priežiūrą (Nikartas et. al. 2013, p. 79-80).

2018 metais buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas paauglių, kuriems skirtos minimalios priežiūros priemonės, trauminės patirties, psichosocialinio funkcionavimo ir mentalizacijos ypatumų analizė ir pažinimas. Iš viso tyrime dalyvavo 464 paaugliai: 88 paaugliai, kuriems yra skiriamos minimalios priežiūros priemonės ir 376 paaugliai lyginamojoje grupėje. Tyrimo instrumentai buvo demografinių duomenų anketos tėvams ir paaugliams, mentalizacijos vertinimo metodai, trauminės patirties vertinimai (pusiau struktūruoti interviu ir klausimynas) bei psichologinių sunkumų vertinimas (klausimynas ir savęs vertinimo lapas) bei psichosocialinio funkcionavimo tyrimas (įvairaus pobūdžio skalės, klausimynai, pusiau struktūruoti interviu) (Barkauskienė etl al. 2018, p. 31-39). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad minimalias priežiūros priemones gaunantys paaugliai dažniau patiria kompleksinę ir ilgalaikę traumą, pasižymi ryškesniais elgesio ir emociniais sutrikimais bei prastesniais mentalizacijos gebėjimais nei jų bendraamžiai. Nustatyta, kad mentalizacijos trūkumai, ypač reflektyviosios funkcijos ir emocijų supratimo srityse, tarpininkauja tarp trauminės patirties ir

psichosocialinių sunkumų bei susiję su didesne delinkvencinio elgesio ir socialinės atskirties rizika (Barkauskienė et al. 2018, p. 80-82).

2020 metais atliktas R. Uscilos tyrimo tikslas nustatyti vaiko minimalios priežiūros taikymo veiksmingumą ir pateikti rekomendacijas dėl jų tobulinimo. Išsikeltam tikslui pasiekti buvo naudojama statistinių duomenų analizė, fokus grupių tyrimas ir savivaldybių vaiko gerovės komisijų narių, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorių anoniminė apklausa (Uscila 2020, p. 4-5). Tyrimo išvados atskleidė, kad vaiko minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimą riboja teisinio reguliavimo neaiškumai, priemonių individualizavimo trūkumas, specialistų stygius bei nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Nustatyta, kad praktikoje priemonės dažnai taikomos formaliai, nepakankamai individualizuojant jas pagal konkrečius vaikų poreikius, o jų pasirinkimą neretai lemia ne realus poreikis, bet esamų paslaugų prieinamumas. Be to, praktikoje stokojama sistemingo priemonių vykdymo efektyvumo ir kokybės vertinimo, o rekomendacijos, nors ir pagerinusios tam tikrus procesus, realiai įgyvendinamos tik dalinai dėl metodologinių ir praktinių kliūčių (Uscila 2020, p. 49-51).

Apibendrinant, literatūroje vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema vertinama kaip reikalinga, tačiau praktikoje vis dar susiduriama su nuoseklios pagalbos, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir paslaugų individualizavimo stoka. Tyrimai rodo, kad tiek minimalios, tiek vidutinės priežiūros priemonės dažnai įgyvendinamos fragmentiškai, o vaikų ir jų šeimų poreikiai ne visada tenkinami kompleksiskai. Vis dėl to moksliniai darbai taip pat pabrėžia, kad ankstyvas ir koordinuotas specialistų darbas gali padėti mažinti delinkvencijos riziką ir užtikrinti veiksmingesnę vaiko socialinę reintegraciją.

2. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos įgyvendinimas: tyrimo metodika ir rezultatų analizė

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo metodas. Šiam tyrimui atlikti pasirinkta kokybinė metodologinė prieiga, siekiant visapusiškai įvertinti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema. Buvo pasirinktas atlikti pusiau struktūruoto interviu rinkimo metodas, kad būtų galima atskleisti darbuotojų požiūrį į nepilnamečius, minimalios ir vidutinės priežiūros sistemą bei minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių įgyvendinimo praktiką ir iššūkius. Pateikta prašymo forma Vilniaus miesto savivaldybei leisti atlikti pusiau struktūruotus interviu su vaiko gerovės komisijos nariais ir darbuotojais, dirbančiais socialinės gerovės skyriuje, su nepilnamečiais. Taip pat buvos planuotas etnografinis vaiko gerovės komisijų stebėjimas, tačiau dėl negauto leidimo iš komisijos dalyvauti, šio tyrimo metodo įgyvendinti nepavyko, todėl empiriniam duomenų rinkimui buvo pasirinkti tik pusiau struktūruoti interviu.

Tyrimo imtis ir atranka. Tyrime buvo naudojamas tikslinės atrankos metodas, kadangi tyrimo tikslas yra giliau suprasti kaip vaiko gerovės komisijos nariai ir kiti specialistai, dirbantys su nepilnamečiais, bei ekspertai interpretuoja ir įgyvendina vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemones. Specialistai, dirbantys su nepilnamečiais, bei ekspertai buvo atrinkami pasitelkiant ir sniego gniūžtės atrankos metodą, norint įtraukti kuo įvairesnių sričių ekspertus, turinčius skirtingas profesines kompetencijas ir patirtis. Vienas iš atrankos principų yra profesinės patirties kriterijus – į atranką įtraukiami specialistai, kurie tiesiogiai dalyvauja ar dalyvavo vaiko priežiūros sistemos sprendimų priėmime ar įgyvendinime. Darbo patirtis, lytis, amžius nėra įtraukiami į atrankos kriterijus. Dalyvauti tyrime pakviesti vaiko gerovės komisijos nariai ir ekspertai, tyrime sutiko dalyvauti 13 specialistų. Duomenų rinkimas tęsiamas iki „duomenų prisotinimo“ t.y. kai informacija pradeda kartotis (Aleksnevičienė, Pocienė, Šupa 2020, p. 47). Šiame tyrime duomenų prisotinamumas buvo pasiektas atlikus 13 interviu. Atlikti 10 interviu su skirtingo pobūdžio specialistais (9 su moterimis, 1 interviu su vyru) bei 3 interviu su ekspertais (visi interviu atlikti su moterimis). Detalesnė informacija apie tyrimo dalyvius pateikiama 1 lentelėje.

Lentelė 1. Informantų socialiniai – demografiniai duomenys

	Tyrimo dalyvis	Lytis	Amžius	Pareigos	Kiek metų dirba su nepilnamečiais?
1.	D1	Moteris	37m.	Vaiko gerovės komisijos pirmininkė	10m.
2.	D2	Moteris	44m.	Vyresnysis specialistas	15m.

3.	D3	Moteris	-	Vyresnysis specialistas	18m.
4.	D4	Moteris	49m.	Viešosios įstaigos vadovė	17m.
5.	D5	Moteris	40m.	Direktorės pavaduotoja	18m.
6.	D6	Moteris	50m.	Koordinatorė patarėja	17m.
7.	D7	Vyras	-	Socialinis pedagogas	-
8.	D8	Moteris	44m.	-	21m.
9.	D9	Moteris	53m.	Socialinė pedagogė	26m.
10.	D10	Moteris	28m.	Vaiko gerovės komisijos pirmininkė	4m.
11.	D11	Moteris	48m.	Psichoterapeutė, viešosios įstaigos vadovė	3mėn.
12.	D12	Moteris	50m.	Administracinės pareigos universitete	6m.
13.	D13	Moteris	48m.	Psichologė	15m.

Tyrimo instrumentas. Tyrimo instrumentas yra pusiau struktūruotos interviu gairės. Interviu gairės buvo sukurtos remiantis išsikeltu darbo tikslu, teorinėmis prieigomis bei Lietuvos ir užsienio šalių atliktais tyrimais apie nepilnamečius bei jų delinkventinį elgesį ir vaiko priežiūros priemonių sistemą bei kokie svarbiausi aspektai atsiskleidžia jų tyrimo metu. Tyrimo instrumentas su vaiko gerovės komisijos nariais yra išskirtas į kelias temas: profesinė patirtis dirbant su nepilnamečiais, vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo procesas ir praktika, požiūris į nepilnamečius, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, iššūkiai ir tobulinimo galimybės. Interviu gairės su ekspertais yra išskirstytos į temas: vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema, vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, rizikos, dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema, tobulinimo galimybės. Tyrimo metu kilus neaiškumams ar norint patikslinti dėl tam tikro aspekto buvo suformuluoti papildomi klausimai.

Tyrimo duomenų rinkimas. Sukūrus tyrimo instrumentą, buvo atlikti pusiau struktūruoti interviu su vaiko gerovės komisijos nariais bei kitais specialistais. Interviu pradžioje tyrimo

dalyviams buvo suteikta informacija apie tyrimo temą, tikslą, bei užtikrinamas anonimiškumas ir konfidencialumas. Interviu buvo atliekami nuo 2026m. vasario mėn. iki 2026m. balandžio mėn. 7 interviu buvo atlikti specialistų darbo vietoje, o 6 interviu atlikti per „Microsoft Teams” platformą. Interviu buvo įrašomi su tyrėjos asmeniniu telefonu.

Tyrimo duomenų analizė. Atlikus interviu, jie buvo transkribuojami į „Microsoft Word” programą ir perkelti į kokybinių tyrimų analizės programą „MaxQda”. Transkribavus interviu buvo sukurti kodai, kad būtų galima atrinkti tyrimo problemai pačią aktualiausią informaciją ir ją suskirstyti į kategorijas „MaxQda” programoje. Sukurtų kategorijų sistema rėmėsi interviu klausimais, taip pat atsižvelgė į tyrimo uždavinius bei interviu dalyvių aptariamas, todėl buvo sukurtos 4 vaiko gerovės komisijos narių kategorijos ir jų subkategorijos ir 7 ekspertų kategorijos ir jų subkategorijos (žr. 2 ir 3 lentelę).

2 lentelė. „MaxQda” Vaiko gerovės komisijos narių interviu kategorijos ir subkategorijos

Kategorija / Subkategorija
Vaiko priežiūros sistemos iššūkiai ir tobulinimo galimybės
Vaiko priežiūros iššūkiai ir tobulinimo galimybės / Indėlis
Vaiko priežiūros iššūkiai ir tobulinimo galimybės / Tikslas ir paskirtis
Vaiko priežiūros iššūkiai ir tobulinimo galimybės / Privalumai
Vaiko priežiūros iššūkiai ir tobulinimo galimybės / Trūkumai
Vaiko priežiūros iššūkiai ir tobulinimo galimybės / Priemonių įgyvendinimo iššūkiai
Vaiko priežiūros iššūkiai ir tobulinimo galimybės / Ribotumai
Priemonių taikymo procesas ir praktika
Priemonių taikymo procesas ir praktika / Sprendimų priėmimas
Priemonių taikymo procesas ir praktika / Priemonių individualizavimas
Priemonių taikymo procesas ir praktika / Ryšio stiprinamas su aplinka
Požiūris į nepilnamečius
Požiūris į nepilnamečius / Nepilnamečių apibūdinimas
Požiūris į nepilnamečius / Dažniausi teisės pažeidimai
Požiūris į nepilnamečius / Socialinė aplinka
Požiūris į nepilnamečius / Charakterio savybės
Požiūris į nepilnamečius / Nepilnamečių elgesys posėdžių metu
Požiūris į nepilnamečius / Epizodinis elgesys
Požiūris į nepilnamečius / Bendravimo taktikos
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas / Vertinimas

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas / Bendradarbiavimo tobulinimas
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas / Resursų trūkumas

3 lentelė. „MaxQda” Ekspertų interviu kategorijos ir subkategorijos

Kategorija / Subkategorija
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema/ Pagrindinė idėja
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema / Pagrindinės vertybės ir principai
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema / Diskusijos/argumentai dėl priemonių priėmimo
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas / Sprendimų priėmimo procesas
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas / Pagrindiniai kompromisai/prieštaravimai
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas / Priemonių kriterijai
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas / Mechanizmai ir saugikliai
Teoriniai / empiriniai pagrindai
Teoriniai / empiriniai pagrindai / Sistemos pagrįstumas
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas / Vertinimas
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas / Resursų poreikiai
Rizikos
Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema
Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema / Sistemos vertinimas
Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema / Privalumai
Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema / Trūkumai
Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema / Sistemos raida
Tobulinimo galimybės

Duomenų analizė buvo vykdoma „MaxQda” programoje: buvo eksportuoti transkribuoti interviu, kurie buvo susisteminti pagal sukurtą kodų lentelę (žr. 4 ir 5 lentelė). Toliau buvo sukoduoti visi interviu „MaxQda” ir buvo ieškoma pasikartojančių tendencijų ir panašumų tarp interviu dalyvių atsakymų, ir buvo atrenkamos tinkamiausios citatos bei pastebėjimai, kurie yra reikalingi tyrimo temai atskleisti.

Lentelė 4. „MaxQda” vaiko gerovės komisijos narių kodų medis

Kodų sistema	Dažnis
Kodų sistema	459
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas	
Resursų trūkumas	18
Bendradarbiavimo tobulinimas	20
Vertinimas	29
Požiūris į nepilnamečius	
Bendravimo taktikos	22
Epizodinis vaiko elgesys	33
Nepilnamečių elgesys posėdžių metu	28
Charakterio savybės	28
Socialinė aplinka	10
Dažniausi teisės pažeidimai	26
Nepilnamečių apibūdinimas	37
Priemonių taikymo procesas ir praktika	
Ryšio stiprinimas su aplinka	25
Priemonių individualizavimas	17
Sprendimų priėmimas	22
Vaiko priežiūros sistemos iššūkiai ir tobulinimo galimybės	
Ribotumai	9
Priemonių įgyvendinimo iššūkiai	34
Trūkumai	29
Privalumai	19
Tikslas ir paskirtis	24
Indėlis	29

Lentelė 5. „MaxQda ekspertų kodų medis

Kodų sistema	Dažnis
Kodų sistema	117
Rizikos	14
Tobulinimo galimybės	9
Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema	
Sistemos raida	6

Trūkumai	12
Privalumai	4
Sistemos vertinimas	4
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas	
Resursų poreikiai	7
Vertinimas	3
Sistemos pagrįstumas	7
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas	
Mechanizmai ir saugikliai	7
Priemonių kriterijai	6
Pagrindiniai kompromisai/prieštaravimai	8
Sprendimų priėmimo procesas	4
Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema	
Diskusijos/argumentai dėl priemonių priėmimo	8
Pagrindinės vertybės ir principai	11
Pagrindinė idėja	7

Tyrimo etikos principai. Atliekant pusiau struktūruotus interviu buvo laikomasi etikos principų. Buvo užtikrintas tyrimo dalyvių konfidencialumas ir anonimiškumas. Prieš atliekant tyrimą buvo gautas raštiškas sutikimas dalyvauti tyrime, taip pat iš tyrimo dalyvių buvo gautas žodinis sutikimas dalyvauti tyrime bei įrašyti interviu. Prieš pradėdant interviu, dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, uždavinius, bei kaip bus naudojami jų pateikti atsakymai. Dalyviai buvo patikinti, jog bet kuriuo metu gali neatsakyti į užduodamą klausimą ar pasitraukti iš tyrimo. Tyrimo metu po atlikto transkribavimo buvo ištrinti garso įrašai su informantų interviu. Duomenų analizėje naudojami pseudonimai, siekiant išsaugoti informantų privatumą, bei neatskleidžiama jautri informacija apie tyrimo dalyvį.

2.2. Empirinio tyrimo rezultatai

2.2.1. Vaiko priežiūros sistemos samprata

Interviu metu buvo klausama vaiko gerovės komisijos narių apie jų suvokiamą indėlį komisijos posėdžių metu. Dauguma interviu dalyvių nurodė, kad savo darbą jie mato kaip pagalbą vaikui, tačiau kartu ir kaip kontrolės priemonę: „<...> norisi išgirsti tą vaiką ir pamatyti, kas už to elgesio slypi. Tai toksai... na ir aišku, ne tik išgirsti ir pamatyti, bet ir kontrolė. Tai yra priimami tie sprendimai,

įpareigojimai vaikui. Kartais galima sakyti, kaip atsakomybės parodymas, kad tavo veiksmai turi tam tikras pasekmes” (D1).

Taipogi yra nuomonių, kad teikiama pagalba turi būti veiksminga: *„Tai matyčiau, kad nu įvertinti situaciją ir parinkti tinkamas pagalbos priemonės, kad tai situacijai tai iš tikrųjų būtų pagalba, ne kažkokia kaip prievolė kažką papildomai daryti, bet kad tai būtų efektyvu” (D4).* Tyrimo dalyviai mini, kad vaiko gerovės komisijos posėdžių metu dėmesį skiria ne tik vaikui: *„<...> mano orientacija visada yra į tėvus, ne į vaiką. Vaikas jau yra pasekmė ir vaiko elgesys yra visiška pasekmė tėvų elgesio, tėvų traumų ir man labai gaila vaikų ir pikta ant tėvų <...>” (D5), „Aš tai daugiausia, kai ateina vaikai su mokyklų atstovais, tikrai žiūriu ar viską padarė mokyklą” (D9).* Išsiskiria nuomonė, jog yra sunku matyti savo tiesioginį indėlį: *„Nu tas indėlis toks turbūt nėra matomas ar apčiuopiamas” (D10).* Vis dėlto pažymima, kad ši pagalbos priemonė ne visuomet vaikui ar kitoms institucijoms yra aiškiai atpažįstama, todėl sistema gali būti suprantama kaip spaudimas ar bausmė: *„Tai čia gal labiau noras, kad ir indėlis būtų į komisiją, kad nu pakeisti tai ir kad mes nesam tiktai susirinkę bausti <...> visaip kaip įmanoma išlaikyti jį kaip vaiką, kad nesukurti to baimės jausmo <...>” (D10).*

Vaiko gerovės komisijos nariai aptaria, jų nuomone, koks yra pagrindinis vaiko priežiūros sistemos tikslas ir paskirtis. Dauguma informantų vaiko priežiūros sistemą suvokia kaip pagalbos suteikimą, tačiau kartu yra minima, jog yra susiduriama su įvairaus pobūdžio sunkumais: *„Pagrindinė paskirtis yra padėti vaikams <...> bet tu žinai, kad ne visada gali atliepti vaikų interesus. Tai sakau, būna labai dviprasmiškų sprendimų, bet kaip suprantu, tai yra pagalba žmogui” (D7).* Pastebima, kad vaiko priežiūros sistema gali būti ir neveiksminga: *„Na, turbūt teoriškai paskirtis yra suteikti vaikui pagalbą <...> Teoriškai duodami uždaviniai, kurie neva turėtų pagerinti situaciją, bet jie būna arba neveiksmingi, arba kartais gal padeda” (D5).* Buvo minima, kad vaikai ir kitos įstaigos sistemą gali suvokti kaip bausmę, o ne pagalbą: *„Tai apie tai mes sakom, kad pagalba, vaikai supranta kaip bausmę ir dažnai, ir netgi mokyklos turbūt taip supranta ir kitos įstaigos” (D1).* Kiti informantai kalba apie sistemą kaip prevencijos priemonę, tačiau ji yra vertinama skeptiškai: *„Taip nevyksta, bet nu tikslas turėtų būti prevencija, išaiškinti, paaiškinti, nes nu kartais tėvai vis tiek nepaaiškina tos sistemos ir tos atsakomybės, jie realiai nesupranta” (D2).* Vertinant vidutinę priežiūros priemonę komisijos nariai supranta kaip paskutinę grandį, kuomet kitos alternatyvos nebepasiekiamos ar neveiksmingos: *„<...> jeigu galvoti apie vidutinę priežiūros priemonę, tai kas ji yra, tai jau tada, kai matome, kad tos šalia vaiko esančios institucijos, kad gautų ten pagalbą, nebeefektyvu, nes vaikas jų nepasiekia, nenuėina ir tikrai vaikui reikalinga ta tokia struktūruota, izoliuota aplinka, kur visos paslaugos būtų vienoje vietoje“ (D8).*

Ekspertų buvo prašoma pasidalinti, kokia buvo vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos pagrindinė idėja ir tikslai prisidedant prie jos kūrimo. Ekspertai pabrėžė, jog orientavosi į

pagalbos suteikimą vaikui „<...> tai ir mūsų pirminė buvo idėja, ne į bausmės orientuotis, ar ne, tačiau į pagalbą, bendrai sisteminę pagalbą vaikui“ (D12). Taipogi buvo nuomonė, kad sistema gali būti neefektyvi: „Ir jeigu žiūrėtume na, kartais tikrai na būna labai daug gražių dalykų surašytų, tačiau jie nėra veiksmingi“ (D12). Ekspertai išskyrė ir pagrindines vertybes, kurie lėmė sistemos pasirinkimus. Tyrimo dalyviai mini, kad svarbu yra atkreipti dėmesį į vaiką: „Na, visų pirma, tai turbūt principas yra, ar ne, geras toksai, ir vertybė tokia stipri, tai nu, kad pastebėt tuos vaikus, kai jisai kažkaip elgiasi netinkamai, būtų pastebėtas <...> ir tada tarsi na organizuoti pagalbą, atliepti tuos kylančius sunkumus kažkaip, ar ne, padėti paaugliui su tuo tvarkytis“ (D13). Toliau buvo išskirtos individualizavimo ir bendradarbiavimo vertybės: „<...> mes turime orientuotis į vaiko, nu nebūtinai vaiko, bet asmens poreikių individualizavimą“, „Tai reiškia, kad visų institucijų pagalba yra labai vertinga ir ypatingai bendradarbiavimo procese ir būtent tikrai sutelktos pastangos <...>“ (D12). Tačiau ekspertam kilo ir abejonių, kiek vertybės yra įgyvendinamos praktikoje: „<...> tai yra nu kažkokių santykių ir emocinės gerovės statymas, atkūrimas, ar pagalba šitoj srity, bet kiek šitas principas būdavo deklaruojamas popieriuje, kiek realiai įgyvendinamas <...>“ (D11).

Apibendrinant, vaiko priežiūros sistema tyrimo dalyvių buvo suvokiama kaip pagalba vaikui, tačiau kartu ir kaip tam tikra kontrolės ar atsakomybės priemonė. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad sistemos tikslas turėtų būti veiksminga, individualizuota pagalba, orientuota ne tik į vaiką, bet ir į šeimą bei kitų institucijų bendradarbiavimą. Vis dėlto matyti ir kritinis požiūris, kadangi sistema ne visada vertinama kaip efektyvi, o vaikų ir tėvų požiūriu, ji gali būti labiau siejama su bausme nei su pagalba.

2.2.2. Vaiko priežiūros sistemos privalumai, trūkumai ir iššūkiai

Vaiko gerovės komisijos nariai bei ekspertai dalinasi savo nuomone apie vaiko priežiūros sistemos privalumus ir trūkumus. Kaip vienas iš privalumų yra išskiriamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas: „O šiaip tai manau, kad labai kompetentingos įstaigos yra surinktos ir taip tas visapusiškas vaizdas yra“ (D4). Vaiko gerovės komisijos nariai taip pat nurodo, jog vienas iš privalumų yra institucijų atsakomybės prisiėmimas: „Privalumai galbūt, kad vaikai skiriamą tą minimalią priežiūros priemonę, yra paskiriami tie vykdytojai. Jie jaučia didesnę, galbūt atsakomybę, nes na reikia ir planą sudaryti, ir teikti ataskaitas, ir tą individualesnę požiūrį vaikui, nepaleisti jo visoje masėje“ (D1). Taipogi buvo išskirta, jog apskritai sistemos egzistavimas gali būti laikomas kaip privalumas: „Tai tarsi nu ta sistema iš principo jina yra reikalinga ar ne, kad kažkas koordinuotų tą pagalbos teikimą, kažkas būtų atsakingas už tai“ (D13). Paminėta, jog ir vidutinės priežiūros priemonės egzistavimas yra privalumas: „Jeigu kalbėti apie vidutinę priežiūros priemonę, tai man čia jau yra tas toks efektyvumas tame, kad vaikas yra atitraukiamas nuo jam žalingos aplinkos, kad jisai gauna specialistų pagalbą uždaroje vietoje“ (D8).

Analizuojant vaiko gerovės komisijos narių bei ekspertų pasisakymus išryškėjo keli trūkumai. Ekspertų nuomone, sistemos veikimas stipriai priklauso nuo konkrečios savivaldybės galimybių, todėl pagalbos kokybė nėra vienodai užtikrinama: „<...> yra savivaldybių, kur nu yra didelė, didelė bėda su žmogiškaisiais resursais ir tada žmonės verčia dirbti su tuo, ką turi toj vietoj“ (D11). Kitas svarbus trūkumas yra procedūrinis lėtumas, kuris gali užtęsti pagalbos skyrimą. Vaiko gerovės komisijos nariai nurodo, kad atvejai dažnai pasiekia juos jau pavėluotai: „<...> galbūt mes gaunam pavėluotus atvejus, uždelstus, praleistus terminus“ (D1). Vidutinės priežiūros taikymas taip pat stringa dėl išorinio derinimo su Nacionaline švietimo agentūra: „<...> mes turime gauti nacionalinės švietimo agentūros pritarimą. Tai vat sakykim tas, kas mum kliuvinys toksai, kad mes ne visada gaunam tą pritarimą ir tada vėl užsitęsia tas procesas“ (D3). Informantų pasisakymuose atsiskleidžia nepakankamas metodinis pasirengimas dirbti su sudėtingais paauglių atvejais, ekspertai akcentuoja: „<...> jie iš esmės nėra pasiruošę susidurti su nu tais tokiais paauglio sunkumais ir jie neturi tinkamų vertinimo instrumentų“ (D13). Vaiko gerovės komisijos nariai šią problemą papildo: „Trūkumai yra labai paprasti, yra labai mažai instrumentų, kaip spręsti situacijas“ (D7). Aptariant apie minimalios priežiūros nevykdymą, išryškėja ribota atsakomybė ir pasekmių aiškumas, respondentai pabrėžia: „<...> kad nėra aiški atsakomybė, o kokios pasekmės yra, jeigu vaikas nevykdo minimalios priežiūros priemonių“ (D8). Galiausiai minima pernelyg siaura orientacija į patį vaiką, nepakankamai keičiant jo aplinką ir nepakankamai stiprinant tėvų atsakomybę. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis: „<...> mūsų visos sistemos jos labiau orientuotos į vaiko keitimą ir vaiko padėjimą kažkur, o tada jau tvarkymą tos vaiko aplinkos“ (D5). Panašiai kritikuojamas ir silpnas tėvų atsakomybės įgyvendinimas: „Tas tėvų baudimas <...> labai nedideli mokėjimai už tėvų neveiksumą, už teisių nevykdymą. Aš manau, kad turėtų būti griežčiau šita vieta, griežtinti ją reikėtų“ (D5).

Buvo klausama apie kylančius iššūkius taikant priežiūros priemones ir vienas ryškiausių sistemos iššūkių yra ribotas galėjimas įtraukti vaiką į pagalbos procesą. Interviu dalyviai akcentuoja motyvavimo sunkumą ir tai, kad sistemai trūksta veiksmingų priemonių: „<...> nepilnamečių motyvavimas tikrai yra sudėtingas <...> mes turbūt dar neturim kažkokio normalaus instrumento <...>“, „<...> noro motyvacijos eiti, priimti paslaugas, jo nėra“ (D1). Kartu pripažįstama, kad nepilnamečiai gana greitai perpranta sistemos ribas: „<...> požiūris nepilnamečių, kad man niekas nieko negali padaryti, nes viską žino, kaip sistema veikia ir kad mes nenubausim <...>“ (D10). Kitas pasikartojantis iššūkis yra institucijų įsitraukimas ir bendradarbiavimas. Vaiko gerovės komisijos nariai mini: „<...> tai ne visos įstaigos pilnai įsitraukia <...> dėl žmogiškųjų išteklių stokos, dėl laiko stokos <...>“ (D3). Panašiai kalbama ir apie ugdymo įstaigas: „Su ugdymo įstaigom pakankamai kartais būna sudėtinga, kai bandai prašyt lankstesnio požiūrio į vaiką <...>“ (D1). Tai leidžia teigti, kad sistema stringa ne tik ties vaiku, bet ir tarp institucijų. Atsiskleidžia ir darbo su šeima sunkumas, ekspertai šią problemą įvardija kaip vieną pagrindinių: „<...> labiausiai tai darbas

su šeima yra didžiulis trūkumas“ (D13). Tačiau trūkumas yra ne vien tėvų neveiklumas, bet ir santykis su komisijos nariais, kuris yra nepalankus bendradarbiavimui: „<...> tėvus dažniausiai mato kaip asocialius <...> ir tada tėvai jaučia labai daug gėdos <...> Visi specialistai kala tėvus prie sienos <...> O tada tėvai nenori bendradarbiaut <...>“ (D13). Galiausiai interviu metu kartojasi ir ribotų priemonių stoka: „<...> kad tikrai trūksta tam tikrų priemonių paaugliams“ (D4), „<...> nes pagrinde tos pagalbos, jos kartojasi“ (D5). Kitaip tariant, sistema dažnai veikia iki tam tikros ribos, tačiau neturi pakankamai individualizuotų sprendimų sudėtingesnėms situacijoms. Prie to gali prisidėti ir silpnas pagalbos priemonių įgyvendinimas: „Čia labai toks įsivardijimas, įsigryninimas yra pakankamai sunkus ir tikriausiai užtikrinti, kad tos priemonės vyktų, to tokio nuoseklumo <...>“ (D8). Tai rodo, kad pagrindinis sistemos iššūkis yra ne tik pagalbos pasiūla, bet ir jos koordinavimas ir nuoseklus įgyvendinimas.

Apibendrinant, galima teigti, kad vaiko priežiūros sistemos privalumais dažniausiai laikomas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, aiškus atsakomybių pasiskirstymas bei koordinuotos pagalbos vaikui užtikrinimas. Tačiau tyrimo dalyviai išskiria ir nemažai trūkumų: nevienodas savivaldybių pasirengimas, procedūrų lėtumas, specialistų ir priemonių stoka bei nepakankamas dėmesys šeimos aplinkos keitimui ir tėvų atsakomybei. Didžiausi iššūkiai siejami su vaikų motyvavimo sunkumais, ribotų institucijų įsitraukimu, sudėtingu darbu su šeima ir individualizuotų ir nuosekliai įgyvendinamų pagalbos priemonių trūkumu.

2.2.3. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo procesas ir praktika

Su vaiko gerovės komisijos nariais buvo aptariama kaip veikia sprendimų priėmimo procesas komisijos metu. Dauguma informantų sprendimų priėmimą apibūdina kaip grįstą bendradarbiavimu, diskusijomis, kuriame sprendimai formuojami įvertinus vaiko situaciją iš kelių perspektyvų: „Komisija visa, jeigu turi klausimų, užduoda, aiškinasi, kas vyksta vaiko gyvenime, kokios stipriosios vaiko pusės, kokia pagalba reikalinga <..>“ (D1). Tai papildoma ir mintis, jog komisijoje svarbi specialistų įvairovė bei skirtingų požiūrių sugretinimas: „<...> komisija labai taikliai skiria priemones, nes komisijos sudėty yra labai įvairaus plauko specialistų, kas yra labai gerai“ (D5). Vis dėl to sprendimų priėmimo procese išryškėja ir neformalios, patirtimi paremtos strategijos: „<...> jie balsuoja intuiškai iš tikrųjų, nes tai ateina su patirtimi ir tu balsuoji žmogaus naudai“ (D7). Komisijos metu svarbus ir vaiko balsas, nors galutinis sprendimas priimamas komisijoje, respondentai pabrėžia, kad vaiko nuomonė nėra ignoruojama: „Šiaip skiriant priemones yra atsižvelgimas į vaiko nuomonę, jeigu jisai ją suformuluoja, išsako ir ta nuomonė neprieštarauja kažkaip tam pačiam interesui“ (D8). Taigi matoma pastanga derinti vaiko interesą ir komisijos vertinimą. Galiausiai sprendimų priėmimas apibūdinamas kaip kartais sudėtingas procesas: „Tai labai iš įvairių pusių pažiūrim ir paprastai būna kartais labai daug diskusijų būna, ką mes toliau čia darysim, kur kreipsim“ (D9), todėl dėl šios priežasties sąmoningai vengiama diskutuoti vaiko

akivaizdoje: „Stengiamės ir kad nebūtų tos diskusijos vaiko akivaizdoj, nu, kad žinot, kartais būna ir gali nesutapti ta nuomone, tai noris, kad ateiti jau patiem ramiam, kad nekelti streso tam nepilnamečiui“ (D10).

Ekspertai iš savo profesinės pusės vertino vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos kūrimą. Atsiskleidė, jog sprendimai nebuvo formuojami vienos institucijos viduje, o buvo ieškoma kuo įvairesnių požiūrių, kad būtų galima atrasti geriausius sprendimus: „<...> tas institucijų tinklas tikrai buvo pakankamai platus ir buvo siekis, kad kiek įmanoma daugiau sukviesti skirtingo pobūdžio institucijų ir atsakomybių tiek specialistus, tiek mokslininkus <...>“ (D12). Taipogi pabrėžiamas ir domėjimasis kitų šalių patirtimis: „Ir tikrai mes analizavome ir susitikimo metu, ir dalinomės savo gerosiomis patirtimis gerosiomis praktikoms, užsienio šalių patirtimi <...> kas tiktų mūsų nacionalinei praktikai“ (D12). Taigi vienas svarbiausių saugiklių buvo ne tik perkelti gerąją praktiką, bet ir ją suderinti pagal Lietuvos kontekstą.

Antra išryškėjusi tendencija buvo apie pagalbos ir kontrolės požiūrį, kuri, ekspertų nuomone, įvardijama tiesiogiai: „Jo, man atrodo, kad visada yra diskusija kontrolė, pagalba, įtampa tarp pagalbos ir kontrolės. Ar mes labiau kontrolės, ar mes labiau pagalbos institucija?“ (D12). Ši dilema veikia kaip viena esminių sprendimų, kadangi priemonių kūrėjai turi nuspręsti kiek sistema bus struktūruota ir reguliuojanti, o kiek joje gali būti lankstumo: „Jeigu tai bus daugiau su kontrole susijusios institucijos atstovas, tai natūralu, kad viskas turi būti kur kas labiau apibrėžta, struktūruota, jeigu mes kalbam iš pagalbos sektoriaus specialisto, ar ne, tai to labai daug santykio, pasitikėjimo ir visa kita“ (D12).

Svarbus sprendimų kriterijus buvo ir atvejų koordinavimo galimybė: „<...> tai esmė buvo organizuoti pagalba bendruomenėje labiau, ar ne, ir tada galvot apie bendruomenes, tai aišku, natūraliai iškilo savivaldybės ir seniūnijos. Tai va tas atvejo vadybininkas, kuris turėjo sužiūrėti visus galus, ar ne, ir tą visą pagalbą koordinuoti“ (D11). Kartu aiškiai įvardijamas ir žmogiškųjų išteklių kriterijus: „Manau, kad pirmiausia tai kriterijus ir būdavo žmogiškųjų išteklių prieinamumas“ (D11). Tai leidžia manyti, kad priemonės buvo renkamos pagal praktinį įgyvendinimą, tačiau vis dėlto atsiranda ir kompromisas: „Turbūt tas kriterijus ir buvo apie galėjimą koordinuoti veiklas, ar ne, ir ten plačiausiai matyti tą situaciją, o kaip jau ten konkrečiose savivaldybėse įsigyvendino, tai turbūt būdavo visaip“ (D11).

Galiausiai buvo matoma, kad sistemos kūrimo procese buvo svarbus tikėjimas nepilnamečio pokyčiu: „Kad gali keistis, kad tai yra be galo vertinga, kad reikalinga kaita, tai man atrodo, na ta pati vertybinė nuostata jau atėjus į tą darbo grupę yra be galo svarbi, pozityvumas ir tikėjimas tuo, ką tu darai“ (D12) ir jų priėmimas: „<...> tai nu mes kalbam apie paauglius, kurių praktiškai niekas nenori paprastai tarant. Ir jų kratosi visi, kas tik gali <...>“ (D11). Buvo diskutuojama, kad pokyčius gali stabdyti įsišaknijusi praktika: „Bet šitoj vietoj labai sunku į tą praktinį lygį perkelti, ar

ne, kai sistemą reorganizuoti iš principo yra labai sudėtinga, ta prasme, todėl, kad sistema nu tai yra žmonės, ar ne, ir žmonės daug metų dirba taikydami vienus metodus <...>“ (D13), tačiau kartu keliama abejonė, ar išvis yra kuriama palanki aplinka keistis, kai infrastruktūra yra nepalanki resocializacijai: „Kai vaikas yra kažkur toli, jis nėra mokomas, tada jam nėra įgūdžiai lavinami apie tai, kaip būti“, „<...> seni pastatai, kai kurie ten su tvorom tokiom nu baisiom, didelėm, ar ne, gyvenimas tokios bendrabučio tipo, kur daug vaikų gyvena vienam kambary“ (D13). Kaip vieną iš pagrindinių abejonių dėl sistemos kūrimo, ekspertai įvardija diskusijas dėl socializacijos centrų: „<...> kad bandymas išjudinti tų centrų priklausymą švietimo sistemai. Nu, nu jis liko, neįgyvendintas ir nepavykęs <...> socializacijos palikti mokyklos tipo įstaigai ir ta psichoterapinė, psichologinė, emocinė pagalba vėl nuėjo į antrą planą“ (D11), kadangi buvo prieštaravimų dėl socializacijos centro priklausymo švietimo institucijai, o ne terapinio pobūdžio įstaigai.

Vaiko gerovės komisijos narių interviu metu išryškėjo individualizavimas kaip pagrindinis priemonių skyrimo principas, tačiau kartu matyti, kad jis veikia ne kaip visiškai laisvas pasirinkimas, o kaip sprendimas tarp įstatyme apibrėžtų nuostatų: „<...> tos priemonės, jos yra apribotos, įstatyme išvardintos, kokios gali būti skirtos ir mes jose varijuojam“ (D1), todėl individualizavimas reiškia ne naujų priemonių kūrimą, o tinkamiausios priemonės pasirinkimą konkrečiam vaikui. Šį principą sustiprina nuostata, kad visą laiką yra vertinama situacija: „<...> ar tai labiau pagelbės, ar tai pakenks“ (D4). Svarbiausia individualizavimo tendencija – orientacija į nepilnamečio situacijos kontekstą, o ne automatišką priemonių paskyrimą: „Tikrai nėra taip, kad turim tokias priemones ir būtinai sukišim čia dabar tas priemones, pasiūlysim <...>, „<...> tikrai žiūrimas visas kontekstas, kokia yra situacija tikrai ir ar padėtų tam vaikui, ar nepadėtų“ (D4). Individualizavimas ypač aiškus ir tada, kai atsižvelgiama į jau veikiančias pagalbos formas: „Mes tikrai individualizuojam ir jeigu matom, kad vaikas lanko mokyklą, tai tikrai neskiriam tokios priemonės kaip įpareigoti lankyti mokyklą <...> skiriam ten, kur reikia pastiprinti“ (D1). Vadinasi, priemonės yra papildančios, o ne dubliuojančios tai, kas jau vyksta vaiko gyvenime. Kitas svarbus pastebėjimas – priemonių diferencijavimas pagal nepilnamečio būklę, pavyzdžiui vienas informantas aiškina, kad jeigu vaikas yra agresyvus, jis neturėtų būti įtraukiamas į grupinius užsiėmimus: „Jeigu jisai yra, sakykim, pats platintojas, tai jis gali įtraukti kitus. Tai tada geriau individualiai, netraukti į grupę <...> Jeigu jis yra agresyvus, tai nieko gero nebus toj grupėj“ (D6).

Paklausus vaiko gerovės komisijos narių, ar skiriamų priemonių pagalba yra stiprinamas vaiko ryšys su jo socialine aplinka, buvo matomas pastebėjimas, kad priemonių poveikis nėra vienareikšmis ir priklauso nuo to, su kokia aplinkos dalimi yra dirbama: „Dažniausiai turbūt yra stiprinamas ryšys su socialiniu darbuotoju ką matom situacijose“ (D1). Vis dėl to pastebima, kad ryšys su šeima ar tėvais neretai yra sunkiai atkuriamas: „Mes labai norėtumėm tikėti, kad su tėvais galbūt yra stiprinamas ryšys, bet labai patys vaikai ir patys tėvai priešinasi, <...> jis yra sutrūkinėjęs, kad jį

atstatyti tai yra labai sudėtinga“ (D1). Tačiau kaip teigiama, viskas priklauso nuo šeimos ir vaiko priėmimo: „Viskas priklauso nuo tėvų šituo atveju, jeigu jie įsitraukia, padeda <...> tada susitvarko tikrai viskas“ (D2). Kiti akcentuoja, kad įsikišimas į vaiko gyvenimą gali sukelti priešingą efektą: „<...> kai kuriais atvejais tiesiog atsiranda priešiškas, kuris iš tikrųjų skiria vaikus su tėvais arba su globėjais“ (D7). Panašiai ir mokyklos atžvilgiu vertinimai svyruoja: „Su mokykla irgi <...> tokiu būdu turbūt stiprinamas tas ryšys“ (D3). Taigi individualizuotos priemonės gali stiprinti ryšį tik tada, kai jos priimamos kaip pagalba, o ne kaip įpareigojimas: „Todėl, kad jam primetama daryti tai, ką jis turi daryti, jis to nenori, tada kyla konfliktas, visi jį verčia <...>“ (D5).

Taigi, ekspertai akcentavo, kad sistemos kūrimas buvo grindžiamas skirtingų institucijų ir užsienio patirčių derinimu, tačiau buvo diskusijų ir dėl pagalbos ir kontrolės požiūrių. Jie taip pat pabrėžė, kad priemonių taikymui didelę įtaką daro žmogiškieji ištekliai, koordinavimo galimybės bei infrastruktūros tinkamumas, o praktikoje vis dar juntamas sunkumas perkelti vertybines nuostatas į praktiką. Vaiko gerovės komisijos nariai sprendimų priėmimą apibūdino kaip bendradarbiaujantį ir individualizuotą procesą, kuriame vertinama visa vaiko situacija, atsižvelgiama į jo nuomonę ir parenkamos tinkamiausios priemonės. Pabrėžiama, kad priemonės gali stiprinti ryšį su nepilnamečio aplinka, tačiau poveikis priklauso nuo tėvų ir vaiko įsitraukimo.

2.2.4. Požiūris į nepilnamečius

Vaiko gerovės komisijos narių interviu metu atsiskleidžia požiūris į nepilnamečius orientuotas ne į baudimą, o į pagalbą bei siekį suprasti platesnį vaiko situacijos kontekstą: „<...> komisijos narių vis tiek yra požiūris į vaiką, į pagalbą ir jų tikrai nėra, nu bando visaip kaip ištraukti, pakalbėti, tikrai nėra požiūris, kad nubausti“ (D2), „<...> kaip tik labai individualiai į jį pasižiūrėti, saugumą jam sukurti“ (D3). Vaiko elgesys dažniau suvokiamas platesniame kontekste, o ne vertinamas pagal padarytą pažeidimą: „<...> jeigu tai yra vienkartinis atvejis iš to nežinojimo tokio, tai labai atlaidžiai stengiamės žiūrėti <...>“ (D10).

Vaiko gerovės komisijos nariai apibūdino nepilnamečius, kurie patenka į sistemą, akcentuojant jų šeimos aplinką. Kartojosi požiūris, kad vaikas dažnai kompensuoja ryšio trūkumą šeimoje: „<...> vaikas jaučiasi nemylimas, nereikalingas. Jis eina bandyti kažkur kitur kažkokių veiklų, atkreipti kaip tėvų dėmesį“ (D2). Taip pat išryškėjo ribų bei tėvų autoriteto tema: „Labai dažnai jaučiasi, kad nusivylę savo tėvais, kurie nenubrėžė ribų <...> tokie minkštų tėvų vaikai“ (D5).

Aptariant apie šeimos kontekstą, informantai išskyrė ir ekonominę situaciją, kuri dažniausiai buvo siejama su didesne rizika ir mažesnėmis perspektyvomis gauti pagalbą: „Turbūt žemesnio ekonominio statuso ir išsilavinimo turinčių šeimų vaikai. Turbūt tos ir galimybės gauti pagalbą yra ribotesnės“ (D1), tačiau buvo pridurta, kad pasitaiko ir atvejų, kur šeimos yra socialiniai ir finansiškai stabilesnės: „<...> yra ir aukštesnės pajamas gaunančių tėvų <...> patenka ir pakankamai aukšto išsilavinimo <...>“ (D1). Šios šeimos yra siejamos su tikimybėmis aktyviau spręsti nepilnamečio

problemas: „<...> tėvai turi gebėjimų spręsti, turi daugiau galimybių psichoterapijai, užimtumai, stovyklos ir visa kita <...>“ (D1).

Nepilnamečių sunkumai komisijos narių pasisakymuose dažnai buvo aiškinami per trauminių patirčių prizmę: „*Tai visi su trauminėmis patirtimis pagrindas. Turbūt nėra nei vienas, kuris neturėtų trauminės patirties*“ (D3), o kai kuriais atvejais traumas siejamos su perdavimu iš šeimos: „<...> tėvai patyrė vaikystės neigiamas patirtis, toksinė aplinkoj augę, patys kartoja tą modelį, savo šeimoj perduoda vaikam <...>“ (D5). Svarbu ir tai, kad trauminės patirtys nurodomos kaip giliai įsisenėjusios: „<...> šitie vaikai labai dažnai turi trauminių patirčių, labai gilių, įsisenėjusių“ (D8), nors kartais jie gali būti suvokiami tik kaip paaugliai, įvykdę nusižengimus: „*Tikriausiai tai yra paauglys įvykdeš tam tikrus nusižengimus. Neišskirčiau, kad jis jau yra turintis tikrai tam tikrų sunkumų*“ (D9). Tai leidžia matyti, kad komisijos nariai yra linkę vaiko elgesį sieti su ankstesnėmis skaudžiomis patirtimis, kuris išryškėja per teisės pažeidimus.

Aptariant apie nepilnamečių charakterio savybes buvo pastebimos dvi pagrindinės tendencijos. Pirma dalis vaikų matomi kaip aktyviai besipriešinantys aplinkai: „*Yra daug maištaujančių paauglių, daug kerštaujančių savo tėvam, kerštaujančių aplinkai <...>*“ (D4), „*Labai visokie ir manipuliuojantys, ir agresyvūs, konfliktiški <...>*“ (D3). Kiti vaikai apibūdinami kaip pasyvūs: „*Skirtingi, kartais yra tylūs, lėti, užsisiklėję, atsiriboję tokie <...>*“ (D4).

Vaiko gerovės komisijos nariai taip pat įvardijo dažniausius teisės pažeidimus, kuriuos įvykdo nepilnamečiai. Dažniausiai buvo minimos vagystės: „*Tai daugiausiai turėjom vagysčių, daugiausia iš visų buvo vagysčių*“ (D6). Jeigu kalbama apie administracinius nusižengimus buvo minimas alkoholio vartojimas ir rūkymas: „*Tai jeigu galvotumėm apie administracinius nusižengimus, tai yra alkoholio vartojimas <...> tikriausiai vienas iš dažniausių, nu dar rūkymas*“ (D8), jei apie baudžiamuosius nusižengimus ar nusikaltimus: „*Kas liečia baudžiamuosius, tai daugiausia smurtas, smurtas mokyklose daugiausiai*“ (D3). Interviu dalyviai išskiria pagrindines smurto formas: „*Nu ten girdžiu ir smurto atvejų, kada smurtauja prieš kitus nepilnamečius, prieš savo tėvus gal yra buvę kažkokių tokių atvejų, ar prieš žmones*“ (D5), „<...> taip pat paskutiniu metu yra pastebimos iš tikrųjų labai daug tokių muštynių, tarpusavio muštynių, gaujinių muštynių“ (D7).

Paklausus interviu dalyvių apie nepilnamečių poelgį komisijos metu atsiskleidė dvi elgesio grupės: „*Turbūt galim pasakyti, nes šiaip matom ir įžūlius, ir priešiškus, ir agresyvius, ir viskuo nusivylusius, viskam prieštaraujančius, bet tikrai yra labai nemažai tylių, ramių, užsisiklėdusių*“ (D1). Aptariant apie labiau priešiškus nepilnamečius komisijos nariai jų elgesį apibūdino kaip gynybišką: „<...> jie kalba, jie tada išsako, pyksta, rodo emocijas, piktinasi kiekvienu klausimu, ta prasme ten žvilgsniais rodo, visa kūno kalba. Dūsauja, kėdėj nusileidžia“ (D1), o pasyvesnį paauglį įvardija kaip sunkiau prakalbinamą: „*Būna kartais labai tylių, užsisiklėdusių, galvą nuleidusių arba net kapišoną užsidėjusių jaunuolių, tokių atsiribojančių <...>*“ (D4). Teigiamai buvo vertinamas

vaikų elgesys, kuomet nepilnametis apgina savo nuomonę komisijos metu: „Dabar vaikai turi savo nuomonę, jie išsako ir tikrai džiaugiamės, kad vaikas turi savo nuomonę, turi savo motyvų, kodėl jis gali eiti ten, o negali eiti kitur“ (D6) ir labiau neigiamai vertinami komisijos eigą perpratę jaunuoliai: „Jie tikrai jau ir išmokę bendravimo taktikas ir tikrai žinodavo, kaip reikia bendrauti komisijoj su vienokiais nariais ar su kitokiais, sutikti ar nesutikti su sprendimu“ (D8).

Analizuojant bendravimo taktikas su nepilnamečiais komisijos metu, informantai pabrėžia, jog svarbu yra užmegzti kontaktą: „Bandau, turiu santykį užmegzti, kontaktą užmegzti <...>“ (D1), priimti visus nepilnamečius lygiavertiškai: „<...> nepaisant to, kokie vaikai ateina, su kokia istorija, į visus žiūrima vienodai, visi kalbinami vienodai ir ta pagalba teikiama nu vienodai“ (D5) bei neakcentuoti savo autoriteto: „Mes negalim rodyti savo viršaus“ (D9). Minint kitas bendravimo taktikas, komisijos nariai prisitaiko prie vaiko būsenos atėjus į posėdį, pavyzdžiui: „Jeigu elgdavosi kažkaip destruktiviai, bandydavo, nežinau, ten nu tyčiotis ir taip toliau, bandydavom brėžti ribas“ (D8) arba jei nepilnametis jaučiasi piktas: „<...> labai svarbu vaikui įvardinti, mes matom, kad tu pyksti, bet mums svarbu išgirsti tave. Tai leidžiam jam nurimti, pakvėpuoti, jeigu reikia, ir tada bandom prakalbinti“ (D3). Taipogi buvo naudojamos ir išskirtinės bendravimo strategijos, siekiant nustebinti paauglį: „Tai visai veikia kalbėti su jais apie jų pomėgius, apie tai, ką jie mėgsta, ką jie daro“ (D1). Kartu minima, jog svarbu yra gerbti nepilnamečio privatumą: „Niekada gal neversdavom vaikų kalbėti, jeigu nenori kalbėti, kad tikrai leisdavom būti, neatsakinėti į klausimus <...>“ (D8).

Aptariant nepilnamečių atvejų eigą, informantai pabrėžė, jog epizodiniai ar situacijai atvejai sudaro didesnę dalį nei ilgalaikės problemos: „Tokių, kurie nuolat kartojasi tie vaikai, tai mes nu, kaip sakau, galim ant pirštų suskaičiuoti, kiek tokių yra“ (D6). Tuo pačiu yra pabrėžiama, kad kartais pakanka vieno pokalbio su vaiku: „Ir taip, yra daug tokių atvejų, kur tu, pavyzdžiui, pravedi tą prevencinį pokalbį ir viskas jie daugiau neatsiranda“ (D2), tačiau šie atvejai yra siejami su didesniu vaiko ir šeimos atsakingumu: „<...> tokiem sąmoningiem, tokiem vaikam pamoka čia būna ir jie nesugrįžta“ (D3). Matoma tendencija, kad trumpalaikiai atvejai dažniau siejami su suprastomis ribomis ir šeimos įsitraukimu: „Na, ir manau, pačiam vaikui tai yra toks apie ribas, kad nu vis tikrai tavo tas elgesys nu, jisai yra iki tam tikros ribos galimas, o po to yra tam tikros pasekmės“ (D4), „<...> tėvų bendradarbiavimas labai turi įtakos“ (D9). Vis dėlto daugelyje interviu kartojasi mintis, jog realus pokytis įvyksta tik tuomet, kai pagalba būna nuosekli ir kompleksinė: „Tikrai gali lemti tinkamai sudėliotos priemonės, kur pavyko kažkaip užmegzti ryšį, susižiūrėti ir tikrai suteikti tinkamą pagalbą vaikui <...>“ (D8). Taip pat vaiko pokytį gali lemti ir išoriniai šeimos gyvenimo permainos: „<...> pasikeitė kažkokios aplinkybės, kurios visiškai nėra susijusios nei čia su vaiku, nei su komisija, nes keitėsi šeimos gyvenimo sąlygos“ (D8).

Apibendrinant, vaiko gerovės komisijos nariai nepilnamečius vertina kaip vaikus, kuriems reikalinga pagalba, bei kurių elgesys aiškinamas platesniame šeimos ir trauminių patirčių kontekste.

Interviu metu išryškėjo, kad komisijoje yra susiduriama su labai įvairiais elgesio tipais – nuo priešiško ir agresyvaus bendravimo iki nepilnamečio užsisklendimo, todėl bendravime svarbiausia laikoma užmegzti ryšį, gerbti vaiką ir pritaikyti individualų požiūrį. Taip pat matoma, kad realūs pokyčiai dažniausiai pasiekiami tada, kai pagalba būna nuosekli ir kompleksinė, ir į ją įsitraukia šeima.

2.2.5. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Buvo aptariama su vaiko gerovės komisijos nariais ir ekspertais kaip yra vertinamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Komisijos nariai teigė, jog bendradarbiavimas tobulėja: „*Iš tikrųjų tas bendradarbiavimas gerėja, mes matom, kad tas susikalbėjimas didesnis vyksta, bet tam tikrus dalykus reik nuolat priminti ir kartoti, nes keičiasi specialistai*“ (D1). Dažna nuomonė vyravo, jog bendradarbiavimas yra reikalingas dėl funkcijų pasiskirstymo: „*Ir tiesiog nu ir dėl atsakomybės pasidalinimo ir pasidalinti tuo požiūriu, sakykim, iš kiekvienos institucijos atstovas nu turi savo matymą, kokios reikia pagalbos tam vaikui*“ (D3), „*<...> kad išsiginčioti kas ką darom ir kas kaip veikiame*“ (D8). Buvo įvardijamos ir problemos, kurios yra pastebimos, susijusios su institucijų bendradarbiavimu, pavyzdžiui atvejų uždelsimas: „*<...> pas mus ateina jau atvejai, kai yra įsisenėję tos problemos, ir tada sudėtingiau pasiekti pagalbos tikslų ir rezultatų*“ (D3), „*<...> nu ir būna atvejų, kai kažkas pagadina visus reikalus, nes tiesiog nesudirba, nesuveikia arba uždelsia*“ (D5), taipogi neveiklūs komisijos nariai: „*<...> gali būti tas toks fasadas tarpinstitucinio bendradarbiavimo labai geras <...> bet rezultato nėra, o nėra todėl, kad neveiksnūs žmonės*“ (D5).

Ekspertų nuomone, tarpinstitucinis bendradarbiavimas vertinamas ganėtinai neigiamai: „*Labai noriu tikėti, kad situacija yra gerokai pagerėjusi, ar ne, bet tuo pačiu labai skeptiškai žiūriu, nes nelabai tikiu*“ (D13), tai aiškinama per institucijų manomą kompetencijų trūkumą: „*<...> brėžiama riba, kad nu čia jau nebe mano, nu čia viršija mano kompetencijos ribas <...> ir tada nežiūrima iš to vaiko perspektyvos <...> institucijos žiūri iš savo, iš finansų, aišku, iš savo resursų ribotų ir panašiai*“ (D13).

Aptariant tarpinstitucinio bendradarbiavimo tobulinimo galimybes, vaiko gerovės komisijos nariai pirmiausia išskyrė, jog susiduria su problema dėl laiku nereagavimo: „*<...> tiesiog turi būti laiku reaguojama, nes, jeigu nėra reagavimo ir nėra atgalinio ryškio, tuomet nėra bendradarbiavimo*“ (D7) bei tinkamos priežiūros neturėjimu „*<...> man norėtųsi, kad jis turėtų dar vieną tokį labai stiprų priežiūrėtoją, kuris labai greitai suorganizuotų pagalbą, ją priežiūrėtų <...>*“ (D5). Išryškėjo problema ir dėl ilgo laukimo patekti pas specialistus: „*Nu, aš manau, kad turėtų apskritai būti atskiras koridorius tokiems vaikams, kad jie greitai čia ir dabar gautų tai, ko jiems reikia, nelaukdami eilių <...>*“ (D5). Diskutuojant apie vidutinę priežiūros priemonę buvo išskiriama amžiaus riba: „*<...> vertinčiau amžiaus ribą. Nemažą dalį vaikų mes negalim skirti vien todėl, kad jie neturi amžiaus, o nusižengimai tikrai yra tokie, kad jau reikėtų svarstyti <...>*“ (D8). Taipogi buvo išskiriami ir pačios komisijos tobulinimo aspektai dėl komisijos narių trukdančių asmeninių savybių:

„Gal labiau asmeninis tas požiūris, kuris gali trukdyti <...> kartais žmonės vadovaujasi daugiau emocijom, o ne racionali požiūriu“ (D10) ir narių kompetencijų trūkumo: „<...> turėtų žmonės žinoti dėl ko jie atėję dirbti <...> jie tiesiog neišmano savo dalyko <...>“ (D7).

Aptarus tobulinimo galimybes su ekspertais, dėmesys buvo į vidutinę priežiūros priemonę ir norą pakeisti įstaigos tipą: „Tai orientuočiausi į įstaigą, kuri būtų terapiniu pagrindu sukurta, kur tikrai akcentas būtų ne į švietimą ir mokymą, o pirmiausiai į darbą su trauma <...>“ (D11). Taip pat buvo minimas ir specialistų, kurie dirba su nepilnamečiais, kompetencijų tobulinimas: „<...> kad jie turėtų įrankius konkrečius, praktinius įrankius, labai paprastus, bet labai veiksmingus, kaip būti su tokiais paaugliais, kaip su jais bendrauti ar kaip megzti su jais ryšį <...>“ (D11).

Ekspertai vertino dabartinę vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemą bei sistemos raidą nuo jos kūrimo ir dabar stebimų pokyčių. Aptariant esamą sistemą, buvo abejojama jos veiksmingumu: „Man atrodo, kad jinai yra neefektyvi, kad iš tikrųjų žmonės labai stengiasi ir daug daro, bet kažkaip ir žodžiu, gana skeptiškai ją vertinu, ypač tą vat vidutinės priežiūros priemonę“ (D13). Analizuojant sistemos raidą, susidarė dvi skirtingos nuomonės: „Sunkiai, lėtai, sudėtingai ir mažai judančiai į priekį“ (D11) ir „<...> man atrodo postūmis ir pažanga <...> yra tikrai didžiulė <...>“ (D12). Viena ekspertė teigė, jog vertėtų sistemą reorganizuoti dėl istoriškai susiformavusio sistemos modelio: „<...> nes jinai yra paveldėta tokia iš sovietinių laikų <...> buvo paveldėti netgi žmogiškieji resursai, principai, požiūris, ideologija <...> kartais man atrodo, kad kurti sistemą iš naujo nuo nulio yra gerokai paprasčiau ir lengviau negu bandyti ją pertvarkyti“ (D13). Tačiau ekspertė taipogi komentuoja, jog sistemos pokyčių įgyvendinimas yra komplikotas: „Tam reikia labai, labai stiprios politinės valios ir reorganizacija, jinai vyksta labai lėtai, nes reorganizacijai reikalingi mentaliteto pokyčiai, o mentaliteto pokyčiams reikalingi kartų pokyčiai <...> permokyti žmones yra be galo sudėtinga, labai daug resursų reikia, kurių nėra skiriama“ (D13).

Taigi, vaiko gerovės komisijos nariai tarpinstitucinį bendradarbiavimą vertino kaip svarbų ir gerėjantį, nes ji padeda pasidalyti atsakomybėmis ir geriau suprasti skirtingų institucijų vaidmenis. Vis dėlto pabrėžiami ir praktiniai trūkumai: pavėluoti reagavimai, ilgas laukimas pas specialistus, nepakankamas koordinavimas bei komisijos narių kompetencijų ar asmeninio požiūrio stoka. Ekspertai bendradarbiavimą vertino kritiškiau, akcentuodami institucijų uždarumą, kompetencijų ribas ir orientaciją į savo institucijos, o ne vaiko interesą. Jų požiūriu, esama sistema yra nepakankamai veiksminga, todėl reikėtų stiprinti ne tik specialistų praktinius įgūdžius, bet ir pergaltoti vidutinės priežiūros modelį, labiau orientuojantis į terapinę pagalbą.

3. Diskusija

3.1. Tyrimo rezultatų aptarimas nepilnamečių delinkvencijos teorijų ir vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros praktiniu požiūriu

Tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko gerovės komisijos nariai vaiko priežiūros sistemą pirmiausia suvokia kaip pagalbos mechanizmą, tačiau kartu atkreipia dėmesį ir į jos kaip kontrolės funkciją. Informantai akcentavo, kad svarbiausia įvertinti vaiko situaciją, įtraukti tėvus, pasirinkti tinkamas pagalbos priemones, tačiau interviu metu atsiskleidė požiūris, kad sistema gali būti suprantama kaip bausmė, ypač kai nepilnamečiui skiriami įpareigojimai ar kai priemonės suvokiamos kaip mažiau veiksmingos. Šiuos tyrimo rezultatus galima palyginti su ankstesniais Lietuvos tyrimais, kurie rodė, jog priežiūros priemonių įgyvendinime buvo juntamas kontrolės aspektas, tai atsiskleidžia ir kritinės kriminologijos požiūriu, kuris teigia, kad net ir pagalbos priemonės gali veikti kaip socialinės kontrolės forma, reguliuojanti vaikų elgesį (Foucault 1975; Cohen 1985; Garland 2001), tuo tarpu tyrimo dalyvių pasisakymuose labiau išryškėja pagalba, ryšio stiprinimas, vaiko poreikių prioritetas, o kontrolė nėra laikoma pagrindiniu tikslu. Šią diskusiją tarp pagalbos ir kontrolės įvardijo ir ekspertai, kurie nuomone ši dilema veikė kaip vienas esminių sistemos kūrimo ir taikymo principų, nes priklausomai nuo pasirinktos krypties skiriasi ir priemonių pobūdis. Tai leidžia daryti prielaidą, kad teisinio reguliavimo pokytis ir praktinė patirtis keičiasi specialistų supratimą apie priežiūros priemonių paskirtį, tačiau kontrolės ir pagalbos diskusija išlieka viena svarbiausių sistemos klausimų.

Aptariant sistemos privalumus ir trūkumus bei iššūkius, tyrimo duomenys rodo, kad vienu svarbiausių vaiko priežiūros sistemos privalumų informantai laiko galimybe nepilnamečiui gauti kompleksinę pagalbą bei įvairių institucijų įsitraukimą į problemos sprendimą. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad sistema leidžia greičiau identifikuoti nepilnamečio problemas, koordinuoti specialistų veiksmus ir užtikrinti didesnę pagalbos prieinamumą vaikui bei jo šeimai. Šie rezultatai sutampa su aptartais užsienio tyrimais, kuriuose akcentuojama, kad veiksmingiausios priemonės yra grindžiamos individualizuota pagalba, tęstiniu specialistu bendradarbiavimu ir ankstyva intervencija (Shorrocks et al 2020; Ball et al 2024). Užsienio praktikoje taip pat pabrėžiama, kad pagalbos veiksmingumas didėja tada, kai vaikas nėra izoliuojamas nuo savo aplinkos, o pagalba teikiama bendruomenėje, išlaikant ryšį su šeima ir socialine aplinka (Nikartas et al. 2013; Bieliūnė et al. 2015). Panašios tendencijos atsiskleidė ir šiame tyrime, kuriame specialistai ir ekspertais akcentavo vaiko ryšio su aplinka išlaikymo svarbą bei poreikį dirbti ne tik su pačiu vaiku, bet ir su jo aplinka. Tai gali rodyti, kad sistemos stiprybė yra ne pavienės priemonės, o tarpdisciplininis ir kompleksinis požiūris, leidžiantis greičiau pastebėti problemas ir teikti labiau individualizuotą pagalbą. Kartu tai gali reikšti, kad sistemos veiksmingumas gali priklausyti nuo institucijų bendradarbiavimo ir gebėjimo išlaikyti vaiko ryšius su šeima ir aplinka.

Tyrimo dalyviai išskyrė ir sistemos trūkumus bei iššūkius. Viena dažniausiai minimų problemų buvo ribota pagalbos priemonių įvairovė ir nepakankamas jų pritaikymas individualiems vaiko

poreikiams. Specialistai pažymėjo, kad kai kurios priemonės kartojasi, o tam tikrais atvejais sudėtinga parinkti priemonę, kuri atitiktų konkretaus nepilnamečio situaciją. Šie rezultatai sutampa su Lietuvoje atliktais tyrimais, kuriuose taip pat buvo minima priemonių individualizavimo stoka ir ribotas pagalbos priemonių efektyvumas praktikoje (Nikartas et al 2013; Uscila, 2020). Indrašienė ir kiti autoriai pažymi, kad praktikoje dažnai trūksta nuoseklios pagalbos sistemos, o intervencijos ne visada atitinka realius vaiko ir jo šeimos poreikius. Užsienio mokslinėje literatūroje taipogi buvo pabrėžiama terapinės pagalbos svarba nepilnamečiams. Kanestrøm ir kitų autorių (2025) tyrimas parodė, kad svarbiausi pokyčiai atsiranda po terapinių globos įstaigų, kuriose vykdomas gydymas, tokie kaip sumažėję rizikos rodikliai siejosi su mažesne recidyvizmo tikimybe. Tai dera su ekspertų pasisakymais, kad socializacijos centrai turėtų būti labiau terapinio, o ne vien mokyklinio pobūdžio, nes dabartinis modelis nepakankamai orientuotas į darbą su trauma, individualiais poreikiais ir ilgalaikiu elgesio keitimu.

Tyrime taip pat išryškėjo sunkumai, susiję su darbu su šeima. Informantai pabrėžė, kad tėvų motyvacijos stoka ir ribotas šeimos įsitraukimas dažnai gali apsunkinti priemonių įgyvendinimą. Šie rezultatai sutampa su Lietuvos tyrimais, kuriuose pažymima, kad nors šeimos vaidmuo sistemoje yra akcentuojamas, praktikoje jos įtraukimas dažnai lieka nepakankamas (Indrašienė, Pivorienė 2012). Tyrimo dalyviai išskyrė specialistų ir resursų trūkumą, o panašios problemos buvo aptariamose užsienio tyrimuose, kuriuose minima, kad efektyviai pagalbos sistemai būtini pakankami žmogiškieji ir instituciniai ištekliai (Shorrock et al. 2020; Ball et al. 2024). Tai rodo, kad nors sistema orientuota į pagalbą vaikui, praktikoje jos veiksmingumą vis dar riboja organizaciniai ir socialiniai sunkumai. Tai leidžia teigti, kad pagrindiniai sistemos sunkumai kyla ne tik dėl pačių priemonių stokos, bet ir dėl jų pritaikymo, koordinavimo bei įgyvendinimo praktikoje. Nors sistema siekia užtikrinti pagalbą nepilnamečiui, jos veiksmingumą mažina ribotos individualizavimo galimybės, nepakankamas šeimos įsitraukimas ar specialistų bei išteklių trūkumas.

Aptariant priemonių taikymo procesą ir praktiką, tyrimo rezultatai rodo, kad priemonių taikymo procesas pagrįstas individualiu vaiko situacijos vertinimu ir įvairių sričių specialistų bendradarbiavimu. Informantai pabrėžia, kad priemonės nėra taikomos formaliai ar automatiškai bei yra siekiama papildyti, o ne dubliuoti teikiamą pagalbą. Šios tyrimo įžvalgos sutampa su aptartais užsienio bei Lietuvos tyrimais, kuriuose pabrėžiama, kad veiksmingiausios intervencijos yra grindžiamos koordinuotu institucijų darbu, individualizuotu pagalbos teikimu ir tęstiniu specialistų bendradarbiavimu (Nikartas et al 2013; Uscila, 2020; Indrašienė et al. 2011; Shorrock et al. 2020; Ball et al. 2024). Tačiau užsienio tyrimuose daugiausia dėmesio yra skiriama pačiam tarpinstituciniam koordinavimui ir informacijos dalijimuisi, o šiame tyrime ryškiau atsiskleidė praktinis santykio su vaiko socialine aplinka aspektas. Šią tendenciją galima paaiškinti remiantis T. Hirschi socialinių ryšių teorija, pagal kurią delinkventinį elgesį silpnina stiprūs vaiko socialiniai ryšiai

su šeima, mokykla ir jo socialine aplinka. Tyrimo rezultatai rodo, kad praktikoje taikomos priemonės tampa reikšmingos ne tik dėl formaliai paskirtų įpareigojimų, bet ir dėl galimybės stiprinti vaiko ryšį su jį supančia aplinka, tačiau vyrauja ir nuomonė, jog priemonių poveikis nėra vienareikšmis ir nepilnamečio ryšiai gali būti sunkiai atkuriami. Tai leidžia teigti, kad specialistai priemonių taikymo procese orientuojasi ne vien į elgesio koregavimą, bet ir į vaiko socialinės integracijos stiprinimą.

Vertinant informantų požiūrį į nepilnamečius, tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko gerovės komisijos nariai nepilnamečius dažniausiai vertina ne per „nusikaltėlio“ ar „probleminio vaiko“ etiketę, o per jo situaciją, šeimos aplinką ir patirtus sunkumus. Interviu metu kartojosi mintis, kad vaikas gali kompensuoti ryšio stoką šeimoje, o jo elgesys dažnai siejamas su traumomis, ribų stoka ir silpnu tėvų autoritetu. Dėl to H. Becker etikečių klijavimo teorija šiame tyrime atsiskleidė silpnai. Nors literatūroje yra pabrėžiama, kad neigiama socialinė reakcija ir devianto etiketė gali skatinti tolimesnį nusikalstamą elgesį, tyrimo dalyvių pasisakymuose neatsikartojo stigmatizuojantys apibūdinimai apie nepilnamečius, o priešingai atsiskleidė individualus ir suprantantis požiūris į vaiko elgesį. Tuo tarpu tyrimo duomenys labiau siejasi su D. Matza dreifo teorija, nes dalis informantų aiškiai atskyrė epizodinį ar situacinį elgesį, pabrėždami, kai kurie nusižengimai įvyksta dėl konkrečios situacijos ar aplinkos poveikio. Tai leidžia manyti, kad specialistai nepilnamečių elgesį suvokia kaip kintantį ir priklausančią nuo socialinio konteksto, o ne kaip pastovią jų tapatybę.

Lyginant tyrimo dalyvių požiūrį į nepilnamečius su aptartais Lietuvoje atliktais tyrimais, Barkauskienės ir kitų autorių tyrime (2018) buvo nustatyta, kad minimalias priežiūros priemones gaunantys paaugliai dažniau patiria kompleksinę traumą, emocinių ir elgesio sunkumų, o tai padeda suprasti, kodėl komisijos nariai nepilnamečių elgesį yra linkę aiškinti per vaiko aplinkos ir kitų patirčių aspektą. Nikarto ir kitų autorių (2013) bei Bieliūnės ir kitų autorių (2015) apžvalgose, daugiausia dėmesio skiriama taikomų priemonių rūšims – įspėjimams, programoms, mediacijai ir t.t. Šiame darbe šis aspektas atsiskleidžia kitu kampu: svarbiausia ne pati priemonė kaip formalus veiksmas, o tai, kaip specialistai supranta vaiko ir jo elgesio priežastis. Užsienio literatūroje, Cheng ir Li (2017) parodė, kad paauglių delinkventinis elgesys labiausiai siejasi su artimiausia aplinka – tėvų nepriežiūra, draugų įtaka bei alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimu. Tai iš dalies sutampa ir su tyrimo dalyvių nuomone, kurioje akcentuojamas emocinio ryšio su tėvais trūkumas, ribų nebuvimas bei dėmesio ieškojimas už šeimos ribų. Vis dėlto šiame tyrime mažiau atsiskleidė psichikos sveikatos aspektai ar bendraamžių įtaka, daugiau dėmesio skiriant šeimos aplinkai. Nepilnamečių elgesio problemos šiame tyrime labiau siejamos su šeimos santykiais ir artima aplinka, o ne vien su socialiniais ar ekonominiais veiksniais. Tai rodo, kad vertinant ir taikant priemones svarbu matyti paauglio patiriamą aplinkos kontekstą, ne tik jo probleminį elgesį.

Aptariant tarpinstitucinį bendradarbiavimą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo procese, informantai vertina tai kaip būtiną ir naudingą sistemos dalį. Komisijos nariai

pabrėžė, kad bendradarbiavimas gerėja, tačiau kartu reikia nuolat priminti sprendimus ir veikimo principus, o svarbiausia bendradarbiavimo funkcija yra pasidalyti atsakomybėmis. Tai leidžia matyti, kad praktikoje bendradarbiavimas suprantamas kaip kasdienis koordinavimo procesas nei formalus ryšys. Šios įžvalgos dera su aptartais užsienio tyrimais, pvz.: Shorrock ir kitų autoriai nagrinėdami daugiainstitucinio apsaugos centro modelį Jungtinėje Karalystėje pabrėžė, kad veiksmingam darbui būtini aiškūs procesai, nuoseklus informacijos dalijimasis ir bendri darbo standartai, o Ball ir bendraautoriai papildomai akcentavo strategijos, lyderystės ir bendrų vertybių svarbą. Šiame tyrime šie aspektai atsiskleidžia panašiai, tačiau ne taip aiškiai įtvirtinti, kadangi Lietuvoje bendradarbiavimo kokybė labiau priklauso nuo tarpusavio susikalbėjimo ir nuolatinio derinimo, o ne nuo aiškos struktūruotos sistemos kaip daugiainstitucinio apsaugos centro modelis.

3.2. Tyrimo ribotumai ir tolimesnės kryptys

Atliekant tyrimą išryškėjo keli svarbūs ribotumai, kurie galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams ir jų interpretacijai. Pirmiausia, tyrime daugiau dėmesio buvo skiriama vaiko minimalios priežiūros priemonėms, o vidutinė priežiūros priemonė aptarta mažiau. Tai siejasi su tuo, kad praktikoje vidutinė priežiūros priemonė yra taikoma rečiau, todėl buvo sudėtingiau surinkti platesnę specialistų patirtį ir išsamesnius duomenis apie jos įgyvendinimą.

Kitas tyrimo ribotumas susijęs su tyrimo imtimi. Tyrime dalyvavo ribotas skaičius specialistų ir ekspertų, todėl gauti rezultatai negali būti apibendrinami visos Lietuvos mastu. Be to, didžioji dalis tyrimo dalyvių buvo susiję su vienos savivaldybės kontekstu, todėl tyrimo rezultatai labiau atspindi konkrečios savivaldybės praktiką, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ypatumus ir specialistų požiūrį.

Tyrimo ribotumu galima laikyti ir tai, kad nepavyko įgyvendinti planuoto etnografinio tyrimo. Dėl vaiko gerovės komisijos narių nesutikimo, nebuvo atliekamas dalyvaujantis stebėjimas vaiko gerovės komisijų metu, todėl tyrimas rėmėsi specialistų subjektyvia patirtimi ir refleksijomis.

Dar vienas tyrimo ribotumas yra susijęs su tuo, jog vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistema yra būdinga tik Lietuvos teisinei sistemai, todėl tyrimo rezultatai yra glaudžiai susiję su nacionaliniu kontekstu. Dėl šios priežasties gautų išvadų negalima tiesiogiai lyginti su kitų valstybių praktikomis, kur taikomos kitokios priemonės ar praktikos modeliai.

Ateityje būtų tikslinga atlikti tyrimus, kurie būtų orientuoti ne tik į specialistų, bet ir į nepilnamečių bei jų šeimų patirtis ir požiūrį į vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemones. Tai leistų geriau suprasti, kaip priemonės yra patiriamos pačių vaikų, kaip jie vertina specialistų pagalbą bei kokią įtaką skiriamos priemonės turi jų elgesio pokyčiams. Taip pat vertinga būtų atlikti platesnės apimties tyrimus skirtingose Lietuvos savivaldybėse, siekiant palyginti praktikos skirtumus bei tarpinstitucinio bendradarbiavimo ypatumus.

Išvados

1. Teorinė analizė atskleidžia, kad nepilnamečių delinkvencija kriminologijoje suprantama kaip daugialypis socialinis reiškinys, kurį lemia ne vien individualios vaiko savybės, kiek jo ryšys su šeima, mokykla, bendraamžiais ir visuomenės reakcija. Vaiko gerovės komisijos nariai nepilnamečius vertino per jų aplinką, traumines patirtis ir konkrečias situacijas, o tai labiausiai siejasi su D. Matza dreifo teorija ir T. Hirschi socialinių ryšių teorija: elgesys kinta priklausomai nuo ryšio su šeima, mokykla ir aplinka, o pagalbos veiksmingumui svarbus šių ryšių stiprinimas. H. Becker etikečių klįjavimo teorija atsiskleidė silpniau, nes specialistai vengė stigmatizuojančių apibūdinimų apie nepilnamečius. Tyrimas taip pat patvirtino kritinės kriminologijos įžvalgą, kad priežiūros sistema, nors yra labiau nurodoma kaip pagalba vaikui, praktikoje vis tiek turi ir kontrolės aspektų.
2. Išanalizavus vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos sampratą, tikslus ir taikymo ypatumus Lietuvoje bei užsienio mokslinėje literatūroje, paaiškėjo, jog Lietuvoje sistema yra orientuota į pagalbą vaikui ir šeimai, tačiau praktikoje vis dar išlieka fragmentiškumo, teisinio reguliavimo neaiškumai, nepakankamas vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimą, pagalbos šeimai stoka. Užsienio šalių praktikų apžvalga atskleidė, kad priemonių veiksmingumas priklauso nuo nuoseklaus jų įgyvendinimo, aiškaus institucijų pasiskirstymo ir efektyvaus informacijos dalijimosi tarp specialistų. Tai rodo, kad nors teisinė sistema yra sudaryta remiantis pagalbos principu, jos įgyvendinimas priklauso nuo institucijų gebėjimo priemonės pritaikyti konkrečiai vaiko situacijai ir užtikrinti nuoseklų bendradarbiavimą.
3. Kokybinė tyrimo analizė atskleidė, kad vaiko gerovės komisijos nariai ir ekspertai vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės pirmausia vertina kaip pagalbos mechanizmą, padedantį reaguoti į vaiko elgesio sunkumus, stiprinti ryšį su šeima ir užtikrinti pagalbos koordinavimą. Tyrimas parodė, kad sprendimų priėmimas dažnai remiasi specialistų profesine patirtimi, vaiko situacijos vertinimu bei bandymu derinti pagalbą su atsakomybe, tačiau kartu atsiskleidė ir poreikis labiau įtraukti vaikus į sprendimų priėmimą, aiškiau komunikuoti priemonių tikslą bei labiau individualizuoti jų taikymą. Tokie rezultatai leidžia teigti, kad sistemos praktinis įgyvendinimas priklauso ne tik nuo teisinių nuostatų, bet ir nuo specialistų požiūrio, jų tarpusavio susitarimo ir gebėjimo individualizuoti pagalbos priemonės pagal vaiko konkrečius poreikius ir situaciją.
4. Nustatyta, kad vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo praktikoje kyla keli esminiai iššūkiai: nepakankamas priemonių individualizavimas, riboti žmogiškieji ir instituciniai resursai, skirtingas institucijų požiūris į vaiko problemą, vėluojantis reagavimas, ne visuomet pakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas bei pagalbos tęstinumo stoka. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad sistema būtų veiksmingesnė, jei daugiau dėmesio būtų skiriama aiškesniam funkcijų

pasiskirstymui, metodinei pagalbai ir šeimą apimančiai pagalbai. Tobulinant sistemą tikslinga stiprinti specialistų kompetencijas, plėtoti pagalbos priemonių įvairovę bei užtikrinti nuoseklų institucijų bendradarbiavimą.

Bibliografija

1. Aleknevičienė, J., Pocienė, A., Šupa, M. 2020. Kaip rašyti mokslinį rašto darbą? Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
2. Ball, E., McManus, M., McCoy, E. et al. 2024. Implementation of multi-agency safeguarding arrangements regarding exploitation of young people: Aligning policy and practice using normalisation processing theory. *Journal of Applied Youth Studies*, 7(4), 449-468.
3. Barkauskienė, R., Gervinskaitė-Paulaitienė, L., Čekuolienė, D. et al. 2018. Minimalios priežiūros priemonės gaunantys paaugliai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Bieliūnė, S., Buzarevič, A., Pranka, D. et al. 2015. Vaiko minimali ir vidutinė priežiūra Lietuvoje ir užsienyje: teisiniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
5. Cheng, T. C., Li, Q. 2017. Adolescent delinquency in child welfare system: A multiple disadvantage model. *Children and youth services review*, 73, 205-212.
6. Cohen, S. 1985. Visions of social control: crime, punishment and classification. Cambridge: Policy press.
7. Costello, B. J., Laub, J. H. 2020. Social control theory: The legacy of Travis Hirschi's causes of delinquency. *Annual review of Criminology*, 3(1), 21-41.
8. Currie, E. 2010. Matza, David: Delinquency and Drift. *Encyclopedia of criminological theory*, 587-591.
9. Dunkel, F. 2008. Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice. *International handbook of juvenile justice*, 225-262.
10. Foucault, M. 1975. Discipline and punish. The Birth of the Prison. New York: A division of random house.
11. Garland, D. 2001. The culture of control. Oxford university press.
12. Gavėnaitė, A. 2003. Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, (02), 103-118.
13. Gentle-Genitty, C. 2019. Understanding juvenile delinquent behavior through social bonding. *The International Association for Truancy and Dropout Prevention journal*, 11-15.
14. Indrašienė, V., Merfeldaitė, O., Pivorienė, J. et al. 2011. Vaiko vidutinės priežiūros įgyvendinimas socializacijos centruose: socioedukacinis aspektas: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

15. Indrašienė, V., Pivorienė, J. 2012. Pagalba šeimai, kai vaikui paskirta vidutinės priežiūros priemonė. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 10, 65-82.
16. Kanestrøm, H., Hernæs, Ø. M., Stallvik, M. et al. 2025. Do Criminogenic Needs Matter in Non-Secure Settings? Assessing Change in Dynamic Risk Factors During Therapeutic Residential Care and the Association With Prediction and Recidivism. *Crime & Delinquency*, 1-24.
17. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas 2007. 2007-06-28, Žin., Nr. 80-3214.
18. Nacionalinė švietimo informacija sistema. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros rodikliai. Prieiga per internetą: <http://svis.emokykla.lt/kita/> [žiūrėta 2025m. balandžio 12d.].
19. Nikartas S., Apolevič J., Povilaitytė, V. et al. 2020. Įtariamųjų ir kaltinamųjų vaikų individualus vertinimas: įžvalgos formuojant gerąją praktiką Direktyvos (ES) 2016/800 kontekste. Vilnius: Žara, Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas.
20. Nikartas, S., Durnescu, I. 2026. Community Sanctions for Children in Lithuania and Romania: Diverging Paths of Juvenile Justice. A. Limantė, R. Vaičiūnienė (eds.) *In Children's Rights in Central and Eastern Europe: A Comparative Analysis with a Spotlight on Lithuania*. Cham: Springer Nature Switzerland.
21. Nikartas, S., Ūselė, L., Zaksaitė, S. et. al. 2013. Vaiko minimalios priežiūros priemonės Lietuvoje: prielaidos, situacija ir įgyvendinimo problemos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
22. Pocienė, A., Aleknevičienė, J., Kalpokas, V. 2023. Jaunuolių delinkventinis elgesys Lietuvoje: ką atskleidžia naujas delinkvencijos ir viktimizacijos tyrimas?. *Filosofija. Sociologija*, 34(4), 37-48.
23. Rafter, N. H. 1990. The social construction of crime and crime control. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27(4), 376-389.
24. Rowan, Z. R., Fine, A., Steinberg, L. et. al. 2023. Labeling effects of initial juvenile justice system processing decision on youth interpersonal ties. *Criminology*, 61(4), 1-11.
25. Sakalauskas, G., Pakštaitis, L., Markin, A. et al. 2007. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras.
26. Shorrock, S., McManus, M. M., Kirby, S. 2020. Practitioner perspectives of multi-agency safeguarding hubs (MASH). *The journal of adult protection*, 22(1), 9-20.
27. Uscila, R. 2020. Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymo praktikos įvertinimas Lietuvoje. Vilnius: Kazimiero Simonavičiaus universitetas.

28. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymų nuostatų įgyvendinimas savivaldybėse. 2015. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
29. Velarde, A. J. 1978. Do delinquents really drift?. *The British Journal of Criminology*, 18(1), 23-39.
30. Wellford, C. 1975. Labelling theory and criminology: An assessment. *Social Problems*, 22(3), 332-345.
31. Wiatrowski, M. D. 1978. *Social control theory and delinquency*. Portland State University.

Priedai

Priedas 1. Interviu gairės

1.1. Interviu gairės vaiko gerovės komisijos nariams

Demografiniai klausimai

1. Koks Jūsų amžius?
2. Kokios Jūsų pareigos?
3. Kiek metų dirbate su nepilnamečiais? Su kokiais amžiaus vaikų grupėmis dažniausiai dirbate?
4. Ar tiesiogiai dalyvaujate ar anksčiau dalyvavote Vaiko gerovės komisijos posėdžiuose?

Profesinė patirtis

5. Apibūdinkite savo darbo funkcijas dirbant su nepilnamečiais.
6. Kokios Jūsų pagrindinės atsakomybės Vaiko gerovės komisijos posėdžiuose?
7. Kaip suprantate savo indėlį Vaiko gerovės komisijoje? Kaip, Jūsų nuomone, jūsų darbas komisijoje prisideda prie nepilnamečio gerovės?

Iššūkiai ir tobulinimo galimybės

8. Papasakokite apie vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą. Koks jos tikslas ar paskirtis?
9. Kokie yra vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos privalumai? Kokie yra trūkumai?
10. Kokie pagrindiniai iššūkiai kyla įgyvendinant priemones? Ribotumai?

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių taikymo procesas ir praktika

11. Papasakokite kaip vyksta vaiko priežiūros priemonių skyrimo procesas. Kaip dažniausiai priimamas sprendimas dėl minimalios/vidutinės priemonės?
12. Pateikite savo nuomonę apie priemonių individualizavimą? Kodėl taip manote?
13. Kaip, Jūsų nuomone, skirtų priemonių pagalba yra stiprinamas ryšys su šeima, mokykla ir t.t. Kodėl?

Požiūris į nepilnamečius

14. Papasakokite koks yra Vaiko gerovės komisijos požiūris į nepilnamečius vaikus, kuriems skiriamos minimalios ar vidutinė priežiūros priemonės?
15. Koks yra nepilnamečių, kuriems skiriamos minimalios ar vidutinė priežiūros priemonė, socialinis portretas? Kokie dažniausiai būna vykdomi pažeidimai, kokia yra nepilnamečių socialinė aplinka?
16. Ar pastebite situacijas, kai vaiko elgesys yra epizodinis ar situacinis? Kokiomis aplinkybėmis tai dažniau nutinka? Kaip manote, kas lemia tokias situacijas?

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

17. Kaip vertinate bendradarbiavimą tarp institucijų minimalių priežiūros priemonių taikymo procese?
18. Kaip būtų galima tobulinti bendradarbiavimą tarp institucijų? Kokių resursų ar pokyčių reikėtų, kad bendradarbiavimas būtų veiksmingesnis?
19. Ar yra dar kas nors, ką norėtumėte pridurti, o ko nepaklausiau?

1.2. Interviu gairės ekspertams

Demografiniai klausimai

1. Koks Jūsų amžius?
2. Kokios Jūsų pareigos?
3. Kiek laiko einate savo pareigas?
4. Ar galėtumėte papasakoti apie savo patirtį dirbant šiose pareigose.

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema

5. Gal galite papasakoti, kokia buvo Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos pagrindinė idėja ir ką jos kūrėjai norėjo pasiekti? Kokie buvo pagrindiniai tikslai?
6. Kokios buvo pagrindinės vertybės/principai, kurie lėmė sistemos pasirinkimus?
7. Kokios buvo diskusijos/argumentai, kurie labiausiai lėmė sprendimus dėl priemonių?

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos rengimo procesas

8. Kaip vyko sprendimų priėmimas rengiant įstatymą/sistemą? Kas buvo sprendimų priėmėjai, kokios institucijos dalyvavo?
9. Kokie buvo pagrindiniai kompromisai ar prieštaravimai (pvz., tarp kontrolės ir pagalbos požiūrių)?
10. Kokie buvo kriterijai, kaip pasirinkti konkrečias priemones? Kodėl jie buvo pasirinkti?
11. Kokie mechanizmai ar saugikliai buvo numatyti, kad priemonės būtų orientuotos į pagalbą, o ne stigmatizaciją?

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

12. Kaip buvo rengtasi užtikrinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą?
13. Kaip buvo vertinami resursų (finansų, personalo) poreikiai?

Rizikos

14. Kokias matėte problemas kuriant šią sistemą? Kas buvo daryta, kad tai sumažinti?

Dabartinė vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema

15. Kaip vertinate šią sistemą dabar? Kokias problemas išvelgiate?
16. Kokius matote privalumus sistemos? Kokius trūkumus?
17. Kaip vertinate sistemos raidą?

Tobulinimo galimybės

18. Ką pakeistumėte sistemos koncepcijoje ar konkrečiose nuostatose?
19. Ar yra dar kas nors, ką norėtumėte pridurti, o ko nepaklausiau?